

Janneke Lommertzen
Tessa Termorshuizen
Eline Luyten
Natascha Notten

Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3)

ResearchNed

= Gelijkschap

juli 2023

Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3)

Janneke Lommertzen, Tessa Termorshuizen, Eline Luyten, Natascha Notten

Juli 2023

© 2023 ResearchNed Nijmegen in samenwerking met Gelijkschap opdracht van Fonds voor Cultuurparticipatie

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	ii
1 Samenvattend	4
2 Inleiding	7
2.1 Achtergrond CmK	7
2.2 Beschrijving Theory of Change	8
2.3 In het kort	9
3 Aanpak	10
3.1 Doelgroep: penvoerders CmK (vragenlijst en interviews)	10
3.2 Doelgroep: provincies en gemeenten (deskresearch)	11
3.3 Onderzoeksvragen en methode	11
3.5 In het kort	13
4 Resultaten	14
4.1 Context van de CmK-netwerken	14
4.1.1 Regioekenmerken: stedelijk versus landelijk.....	15
4.1.2 Rol van overheden en andere geldstromen.....	15
4.1.3 Betrokken en tevreden penvoerders.....	16
4.1.4 Evaluatie	17
4.2 Visie op cultuureducatie	18
4.3 Samenwerking binnen CmK-netwerken	20
4.3.1 In welke mate zijn de culturele instellingen gericht op het werken met scholen?	21
4.3.2 Samenwerking tussen scholen en culturele partners.....	22
4.3.3 Verandering afgelopen jaren	23
4.3.4 Conclusie	23
4.4 Samenhang in activiteiten voor het po en vo	23
4.4.1 Samenhang in activiteiten voor het po en vo	24
4.5 Ontwikkelde programma's	25
4.5.1 Vakintegratie in het primair onderwijs	25
4.5.2 Vakintegratie in het voortgezet onderwijs	26
4.5.3 Vakintegratie in het mbo.....	26
4.5.4 Samenhang binnen- en buitenschools	26
4.6 Kansengelijkheid	27
4.6.1 Speciaal onderwijs	28
4.6.2 Conclusie	28
4.7 Resultaten doelgroep provincies en gemeenten	28
4.7.1 Provincies	28
4.7.2 Gemeenten.....	30
4.7.3 Provincies samengevat	30
5 Samenvatting en conclusie	31
5.1 Beantwoording onderzoeksvragen	32
5.2 Aanbevelingen	33
5.3 Vervolg	34
Bijlage 1: Topiclijst interviews penvoerders	35

Bijlage 2: Opmerkingen en aanbevelingen penvoerders	36
Bijlage 3: Lijst van geïnterviewde penvoerders CmK	38
Bijlage 4: Kwantitatieve vragenlijst penvoerders.....	39

1 Samenvattend

Dit rapport beschrijft het evaluatieonderzoek naar de derde ronde van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK3). Het onderzoek is in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie uitgevoerd door ResearchNed in samenwerking met Gelijkschap. Dit onderzoek richt zich op de samenwerkingsverbanden die de penvoerders CmK onderhouden met scholen en culturele partners. Er is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd onder een selectie van twaalf penvoerders CmK, aangevuld met een (document)analyse van het cultuureducatiebeleid van de betrokken provincies en gemeenten en een korte vragenlijst die is afgenomen onder alle overige penvoerders CmK.

Context

Penvoerders werken vanuit verschillende posities en contexten aan hun netwerk, waarbij sommigen zich vooral richten op de scholen en anderen meer op de culturele partners. Met culturele partners worden in dit onderzoek ook zelfstandige culturele professionals (zzp'ers) bedoeld, aangezien penvoerders hier vaak mee samenwerken in het kader van CmK.

De samenwerking met scholen en culturele partners heeft door de Covid-19 pandemie een terugslag gehad, waardoor veel penvoerders een herstart hebben moeten maken. Verder wordt de samenwerking beïnvloed door het tekort aan leraren en de toegenomen focus op basisvaardigheden, waardoor scholen niet altijd de gewenste capaciteit of draagvlak hebben voor culturele projecten. Ook hebben penvoerders te maken met beperkte beschikbaarheid van vakleerkrachten en veel wisselingen in personeel bij zowel scholen als culturele partners. Een duurzame samenwerking is van belang, maar valt in de praktijk niet altijd mee.

Andere regelingen die invloed hebben op cultuureducatie en momenteel ook lopen zijn (onder meer) School en Omgeving en Méér Muziek in de Klas. Voor sommige penvoerders bemoeilijken deze verschillende geldstromen hun werk, andere weten de regelingen juist te combineren. De regio en mate van stedelijkheid is van grote invloed op mogelijkheden en uitvoering van het programma CmK. In grootstedelijke gebieden is meer cultuuraanbod en is dit beter bereikbaar dan in landelijke regio's.

Er is een grote mate van betrokkenheid en tevredenheid onder de penvoerders wat betreft de regeling CmK. Ook doen alle penvoerders aan evaluatie of monitoring van de ontwikkelingen binnen het eigen consortium. De penvoerders geven invulling aan monitoring en evaluatie middels het uitzetten van vragenlijsten, kwalitatieve evaluatie in duo's, reflectie tijdens intervisiebijeenkomsten en (rondetafel)gesprekken.

Visie

Uit het onderzoek kwam naar voren dat er veel aandacht is voor visie op cultuureducatie, weliswaar op uiteenlopende wijzen. Afhankelijk van de penvoerder gaat het om een regionale visie, een visie bij de culturele instellingen of een visie op school. Het aantal culturele partners met een visie hangt samen met het type culturele partner waarmee wordt samengewerkt. Grotere instellingen hebben vaak een eigen visie, terwijl dat bij zelfstandige cultuurprofessionals (zzp'ers) vaak niet het geval is. Penvoerders signaleren meer aandacht voor visieontwikkeling en dat de visie op cultuureducatie steeds meer wordt aangescherpt, uitgedragen, en steeds beter aansluit op de behoeften van het onderwijs.

Samenwerking

Hoewel het een van de doelstellingen van CmK3 was, komt de aansluiting met het voortgezet onderwijs nog moeizaam van de grond. Er is in de meeste regio's zeker interesse om te zorgen voor samenhangende activiteiten in het primair- en voortgezet onderwijs, maar penvoerders ervaren hier te weinig ruimte en middelen voor. Daarnaast speelt onbekendheid met het vo een rol. Het vo is heel anders ingericht dan het po en heeft andere behoeften. Daarnaast moeten penvoerders nieuwe contacten opbouwen.

Samenhang

In veel CmK samenwerkingsverbanden is er aandacht voor vakintegratie en thematisch onderwijs, zoals programma's waarbij cultuureducatie op bepaalde thema's wordt gekoppeld aan andere vakken. In het algemeen kan worden gezegd er een goede basis lijkt te liggen voor samenwerking en vakintegratie, maar er is zeker ruimte voor verdieping en structurelere inbedding.

Ook lijkt er bij de penvoerders veel aandacht te zijn voor de verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Het daadwerkelijk tot stand brengen vindt plaats met wisselend succes en gebeurt niet altijd in de context van CmK, maar bijvoorbeeld ook in het kader van School en Omgeving, al dan niet gebruikmakend van de netwerken van de penvoerders CmK.

Provincies en gemeenten beschrijven CmK in hun beleidsdocumenten als impuls die de ontwikkeling van cultuureducatie ondersteunt en bijdraagt aan professionalisering van het onderwijs en betrokkenen in de kunst- en cultuursector. Daarnaast zijn overheden verantwoordelijk voor de culturele infrastructuur, die ook van belang is voor culturele ontwikkeling (denk hierbij aan: werkplaatsen en ateliers voor makers, bibliotheek, musea en podia).

Kansengelijkheid

Alle penvoerders onderschrijven het belang van kansengelijkheid en de rol die cultuureducatie in het algemeen het programma CmK3 kunnen spelen in het bevorderen van kansengelijkheid. Al wordt er wel verschillend gedacht over wat kansengelijkheid is. De penvoerders vertalen dit op verschillende manieren: ófwel focussen op kwetsbare groepen, ófwel juist het bieden van een gelijk aanbod aan alle leerlingen.

Aanbevelingen

Op basis van de evaluatie onder penvoerders, deskresearch naar het beleid van gemeenten en provincies ten aanzien van cultuureducatie en de plananalyse komen we tot enkele aanbevelingen voor CMK4:

- Om kansengelijkheid zo goed mogelijk te bevorderen is het belangrijk om duidelijk te hebben wat er in het kader van CmK onder verstaan wordt; waar wil het programma zich op richten? En op welke verschillende manieren kan dat of is dat gewenst? We bevelen aan om met de penvoerders het gesprek aan te gaan over waar zij denken dat de focus op zou moeten liggen en welke benaderingen zij als kansrijk zien met betrekking tot kansengelijkheid vanuit de verschillende contexten waarin zij werken. Daarnaast adviseren we om in gesprek te blijven met penvoerders over de mogelijkheden om meer scholen -en dus meer leerlingen- te betrekken.
- Zorg voor eenvoudige en eenduidige verantwoordingsen en -procedures, zowel door FCP als de provincies en gemeenten.
- Ondersteun en informeer de penvoerders over de diverse andere programma's die er zijn (zoals School & Omgeving, etc). Outilleer de penvoerders bij het invullen van hun regierol als het gaat om de diverse andere programma's, zoals School & Omgeving, en Meer Muziek in de Klas. Wat houden deze programma's in? Hoe kan daarmee samengewerkt worden? Wat zijn positieve ervaringen en obstakels etc? In het kader hiervan zou ook onderzocht kunnen worden of er richtlijnen kunnen worden opgesteld voor de toepassing van de verschillende regelingen van buiten het fonds.
- Er zou in het opstellen en monitoren van de CmK regeling meer aandacht moeten zijn voor de diversiteit in culturele partners waarmee wordt samengewerkt in het kader van CmK; dit betekent dus de focus niet beperken tot 'instellingen' maar dit breder zien.
- FCP zou, in samenwerking met LKCA, de penvoerders kunnen ondersteunen in hun rol door het opzetten van een leernetwerk van penvoerders. Bijvoorbeeld door hen af en toe bij elkaar brengen om ervaringen te delen met betrekking tot een specifiek deelonderwerp (zoals bijvoorbeeld grote instellingen versus kleine partners, het betrekken van vo, speciaal onderwijs en mbo, buitenschools aansluiten bij binnenschools), zodat ze elkaar kunnen inspireren en steunen.

- De context kan bepalend zijn voor de werkwijze en focus van de CmK penvoerders en hun partners; verschillen tussen het werken met één of meerdere gemeenten binnen een samenwerkingsverband en verschillen in mogelijkheden tussen stedelijke omgeving en platteland zouden meer aandacht mogen krijgen.

2 Inleiding

Deze evaluatie van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) wordt in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) uitgevoerd door ResearchNed in samenwerking met Gelijkschap.

Deze evaluatie is één van de drie deelonderzoeken waarmee de overkoepelende hoofdvraag zal worden beantwoord. De andere deelonderzoeken zijn:

- Plananalyse CmK 2021-2024: analyse van de plannen zoals ingediend door de penvoerders (reeds afgerond);
- Kwantitatieve evaluatie met behulp van de monitor Evi¹. (afroning verwacht eind juni 2023).

Na afronding van de drie de deelonderzoeken worden deze geïntegreerd om antwoord te geven op de overkoepelende hoofdvraag van de evaluatie van het programma CmK:

“Bewerkstelligt CmK wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”

Om deze hoofdvraag te beantwoorden wordt voor alle doelstellingen van de regeling CmK3 onderzocht in hoeverre deze worden bereikt. De doelstellingen zijn door het FCP beschreven in de Theory of Change (zie paragraaf 2.2).

De huidige evaluatie (dit rapport) betreft het derde deelonderzoek, gericht op de penvoerders CmK, de rol van de culturele partners en overheden. Met als doel: “Inzicht verkrijgen in hoe penvoerders de uitvoering van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit binnen hun consortium op enkele van de thema’s uit de Theory of Change evalueren.”

Dit rapport beschrijft eerst de achtergrond van de regeling CmK3 en de bijbehorende Theory of Change; De daaruit afgeleide onderzoeksvragen en vervolgens de onderzoeksaanpak en de resultaten van dit deelonderzoek. In het laatste hoofdstuk worden alle bevindingen samengevat, worden de onderzoeksvragen beantwoord en sluit het rapport af met aanbevelingen en een vooruitblik.

2.1 Achtergrond CmK

Het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) is een belangrijk onderdeel van het landelijke beleid ter verbetering van cultuuronderwijs sinds 2013. Het programma CmK wordt uitgevoerd door het ministerie van OCW in samenwerking met het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA). Het primair onderwijs is de kerndoelgroep van het programma, maar sinds 2021 is het de doelstelling om te verbreden naar het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.

Het hoofddoel van het programma is dat cultuureducatie op scholen verder wordt ontwikkeld, in samenwerking met provinciale en/of lokale culturele instellingen. De samenwerking tussen scholen en culturele instellingen wordt begeleid door penvoerders om kunst en cultuur een vast onderdeel van het lesprogramma te maken. De penvoerders zijn aanjagers voor de projecten die worden uitgevoerd door scholen en culturele partners, binnen hun consortium. Ten behoeve van de ontwikkeling en uitvoering van die projecten kunnen penvoerders een meerjarige subsidie aanvragen. Het subsidiebedrag wordt gebaseerd

---

¹ Evi is ontwikkeld onder leiding van LKCA door de samenwerkende universiteiten als instrument waarmee scholen zelf cultuureducatie kunnen evalueren.

op het aantal inwoners van de betreffende regio en is deels afkomstig van het Rijk en deels van de gemeente of provincie.

Tijdens de eerste periode van het programma CmK, die liep van 2013 tot en met 2016, is er gewerkt aan de ontwikkeling van doorgaande leerlijnen in cultuureducatie op scholen, deskundigheidsbevordering van leerkrachten en culturele partners, samenwerking tussen scholen en de lokale culturele omgeving en de ontwikkeling van beoordelingsinstrumenten. In de tweede periode, van 2017 tot en met 2020, lag de focus op verdieping en verankering van het cultuuronderwijs op scholen en het vergroten van het bereik onder scholen.²

De huidige periode duurt tot en met 2024 en hierin is er extra ruimte voor het vergroten van kansengelijkheid onder leerlingen. Daartoe worden scholen die eerder niet hebben meegedaan, nadrukkelijk uitgenodigd om mee te doen met het programma. Ook zijn er meer mogelijkheden voor het voortgezet onderwijs en mbo om deel te nemen aan de regeling. Daarnaast wordt er gewerkt aan het vergroten van de professionaliteit van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders en de aansluiting tussen het binnen- en buitenschoolse aanbod van cultuureducatie.³

Ondertussen worden er ook al plannen gemaakt voor de vierde periode van CmK, het ligt in de lijn der verwachting dat kansengelijkheid daarin weer centraal zal staan en wordt ingezet op het verder ontwikkelen van wat er in de eerdere regelingen is opgebouwd.⁴

2.2 Beschrijving Theory of Change

De Theory of Change wordt in beleidsonderzoek ook wel de ‘Beleidstheorie’ genoemd.

Om tot een gedegen advies te komen over de opbrengst (doeltreffendheid) van beleid (hier: het programma CmK3) is het van belang uit te gaan van de initiële uitgangspunten ervan. Immers, alleen als duidelijk is welke veranderingen het programma teweeg zou moeten brengen en tot welke effecten die veranderingen zouden moeten leiden, kan worden vastgesteld of het met de tot nu toe behaalde resultaten de gewenste kant op gaat. FCP heeft voor het programma CmK3 negen indicatoren geformuleerd in de Theory of Change (TOC-indicatoren), op basis waarvan we inzicht kunnen geven in de relatie tussen de beleidsdoelstelling en de concretisering c.q. operationalisering van de doelstelling in de praktijk. De indicatoren staan weergegeven in onderstaande tabel. De onderzoeksvragen voor deze evaluatie zijn vervolgens gebaseerd op de Theory of Change die reeds is opgesteld door het FCP.

Tabel 2.1: Overzicht van indicatoren uit de Theory of Change

TOC-Indicatoren CmK3
1. Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo
2. Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's
3. Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aanluit op het onderwijscurriculum
4. Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie
5. Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's
6. Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs
7. Meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma
8. Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerling
9. Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid

- 2 Kox, R., Snelders, E., Tal, M. (2020) Kijk eens wat er kan. Terugblik op 4 jaar CmK. Cultuureducatie met Kwaliteit. Opgehaald van: Kijk eens wat kan, terugblik op 4 jaar CMK (cultuureducatiemetkwaliteit.nl)
- 3 Fonds voor Cultuurparticipatie. (2023). Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024. Geraadpleegd op 3-3-2023 van: Cultuureducatie met Kwaliteit (cultuurparticipatie.nl)
- 4 Ros, B. (22-11-2022). Goed voorbereid naar CmK 4. LKCA. Opgehaald van: <https://www.lkca.nl/artikel/goed-voorbereid-naar-cmk-4/>

2.3 In het kort

Deze evaluatie van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) wordt in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) uitgevoerd door ResearchNed in samenwerking met Gelijkschap. Dit onderzoek is onderdeel van drie deelonderzoeken, om de hoofdvraag te beantwoorden: *“Bewerkstelligt CmK wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”*

Het doel van het programma CmK is verbetering van cultuuronderwijs in het primair onderwijs en sinds 2021 ook in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. De samenwerking tussen scholen en culturele instellingen wordt begeleid door penvoerders binnen een consortium. Deze penvoerders vragen ook de betreffende subsidies aan, afkomstig van het Rijk en de gemeente of provincie. Tijdens de huidige CmK-periode van 2021 tot en met 2024 wordt er gewerkt aan professionalisering van alle betrokkenen en de aansluiting tussen het binnen- en buitenschoolse aanbod van cultuureducatie. Bovendien is er speciale aandacht voor het thema kansengelijkheid.

Door het FCP is een Theory of Change (TOC) opgesteld, waaraan de doeltreffendheid van het beleid kan worden getoetst. Aan de hand van de TOC-indicatoren zijn de onderzoeksvragen voor deze evaluatie opgesteld. Het doel van dit onderzoek is: *“Inzicht verkrijgen in hoe penvoerders de uitvoering van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit binnen hun consortium op enkele van de thema’s uit de Theory of Change evalueren.”*

3 Aanpak

De aanpak van deze (deel)evaluatie bestaat uit de volgende onderdelen die hieronder nader worden toegelicht:

- 1 vragenlijsten afgenomen bij selectie van twaalf penvoerders CmK;
- 2 korte vragenlijst, afgenomen bij de overige penvoerders CmK;
- 3 semi-gestructureerde interviews bij een selectie van twaalf penvoerders CmK;
- 4 documentanalyse van beleidsdocumenten van een selectie van provincies en gemeenten.

3.1 Doelgroep: penvoerders CmK (vragenlijst en interviews)

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is in eerste instantie informatie verzameld bij penvoerders CmK. Als methode is hiervoor een combinatie ingezet van online vragenlijsten en semi-gestructureerde interviews. Voor de interviews zijn door FCP twaalf penvoerders geselecteerd, waarbij er onder andere is gezorgd dat alle provincies vertegenwoordigd zijn en dat er een goede balans is in het aantal penvoerders dat vanuit gemeenten en provincies wordt gefinancierd. Deze twaalf penvoerders zijn telefonisch en per mail uitgenodigd om aan een (online) interview deel te nemen en daaraan voorafgaand een online vragenlijst in te vullen. De vragenlijst diende om voorafgaand aan het interview alvast feitelijke en kwantitatieve informatie op te halen over de samenwerkingsverbanden binnen het netwerk van de penvoerders. De vragenlijsten stonden open van 11 april tot en met 23 mei en de interviews vonden plaats tussen 14 april en 1 juni 2023. De twaalf geselecteerde penvoerders vulden allen de vragenlijst in en namen allen deel aan een interview (zie bijlage 1 voor de topiclijst en bijlage 4 voor de vragenlijst) . Naast de twaalf geselecteerde penvoerders, zijn alle overige 32 penvoerders per mail uitgenodigd om een korte online vragenlijst in te vullen om ook een *overall* beeld te krijgen van de ervaringen van de totale groep penvoerders. Deze penvoerders ontvingen één herinneringsmail wanneer zij de vragenlijst nog niet hadden ingevuld. Omdat de vragen in deze korte vragenlijst ook zijn opgenomen in de langere vragenlijst kunnen we de uitkomsten hiervan rapporteren voor de gehele groep aan penvoerders. In totaal vulden 32 (73%) van alle 44 penvoerders deze vragen in.

Voor de semi-gestructureerde interviews is in afstemming met FCP een interviewleidraad ontwikkeld waarin alle onderzoeksvragen zijn uitgewerkt. De interviews vonden online plaats en duurden 1,5 uur. De interviews begonnen met een inleiding op het onderzoek en een toelichting bij de onderwerpen die in het interview aan bod zouden komen. Hierna kregen penvoerders gelegenheid om eventuele vragen te stellen. De onderwerpen die tijdens de interviews aan bod kwamen zijn:

- samenwerking met culturele instellingen;
- visie van de culturele instellingen;
- samenwerking tussen culturele instellingen en scholen;
- samenhang tussen activiteiten in het po en vo;
- samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie;
- gelijke kansen op goede cultuureducatie voor alle kinderen;
- slotvragen

3.2 Doelgroep: provincies en gemeenten (deskresearch)

De relevante contactpersonen van FCP bij de betrokken zes provincies en acht gemeenten⁵ zijn per e-mail benaderd met de vragen: “Wat is het beleid op kunst- en cultuureducatie vanuit de provincie/gemeente? In hoeverre wordt cultuureducatie gestimuleerd, hoe is dat georganiseerd en welke visie heeft de gemeente/provincie hierop?”

Vervolgens is hen gevraagd naar relevante (beleids)documenten over dit onderwerp en de mogelijkheid om eventueel telefonisch aanvullende vragen te stellen. De respons op deze mails was wisselend; van alle zes provincies en drie van de acht gemeenten zijn reacties en documenten ontvangen en verwerkt in dit onderzoek. Om deze reden zal voor dit tussenrapport de nadruk worden gelegd bij de provincies.

3.3 Onderzoeksvragen en methode

Zoals beschreven is deze evaluatie één van de drie deelonderzoeken waarmee de overkoepelende hoofdvraag zal worden beantwoord. In onderstaande tabel (tabel 3.1) wordt schematisch weergegeven welke onderzoeksvragen op basis van de indicatoren uit de Theory of change in welk deelonderzoek worden beantwoord. Het hoofddoel van het derde deelonderzoek (huidige evaluatie) is door het FCP als volgt geformuleerd:

“Inzicht verkrijgen in hoe penvoerders de uitvoering van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit binnen hun consortium op enkele van de thema’s uit de Theory of Change evalueren.”

In de huidige evaluatie ligt de focus op de blik vanuit de penvoerders, aangezien de interviews het grootste onderdeel van dit onderzoek zijn, aangevuld met de documentanalyse van provinciale en gemeentelijke beleidsdocumenten. Onderzoeksvragen 1 t/m 6 worden beantwoord op basis van de interviews en de kwantitatieve vragenlijst onder de geselecteerde penvoerders. Onderzoeksvraag 7 en 8 worden beantwoord op basis van de documentanalyse.

Na afronding van de drie de deelonderzoeken dienen deze te worden geïntegreerd om antwoord te geven op de overkoepelende hoofdvragen van de evaluatie van het programma CmK:

“Bewerkstelligt CmK wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”

---

5 De benaderde provincies en gemeenten zijn: Drenthe, Fryslân/Friesland, Gelderland, Limburg, Zeeland, Noord-Brabant (provincies) en Almere, Arnhem, Emmen, Enschede, Haarlem, Utrecht, Venlo, Zoetermeer (gemeenten).

Tabel 3.1: Relatie tussen doelen CmK, onderzoeksvragen en deelonderzoeken (onderzoeksvragen dit deelonderzoek zijn in blauw weergegeven)

Indicatoren	Onderzoeksvragen	Deelonderzoeken		
		1. Plananalyse	2. Evi	3. Evaluatie
1. Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo	1. In hoeverre en hoe wordt de culturele ontwikkeling van het kind centraal gesteld in de programma's? 2. In hoeverre en hoe is cultuureducatie een uitgewerkt onderdeel van het curriculum van de scholen?	✓		
2. Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's	3. Hoeveel samenwerkingen zijn er tussen scholen en culturele partners ten behoeve van het ontwikkelen en uitvoeren van cultuur educatieve programma's? 4. Is in het aantal samenwerkingen een ontwikkeling waar te nemen?	✓		
3. Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum	5. Hoeveel scholen hebben een visie ontwikkeld? Is hierin een kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen? 6. Hoeveel culturele partners hebben een visie op cultuureducatie ontwikkeld? (onderzoeksvraag 1 in huidige evaluatie) 7. Is in het aantal culturele partners met een visie op cultuureducatie een kwantitatieve ontwikkeling waar te nemen? (onderzoeksvraag 2) 8. In welke mate is de culturele instelling gericht op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie? (onderzoeksvraag 3)	✓ ⁶	✓	✓
4. Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie	9. Is er groei zichtbaar in professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie? Is hierin een kwantitatieve dan wel kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen?	✓		
5. Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's	10. In welke mate hebben er scholen/leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond deelgenomen?	✓		
6. Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs	11. Bestaat er meer samenhang in de activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs? (onderzoeksvraag 4)	✓		✓
7. Meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma	12. Wat voor soort vak integratie en hoeveel programma's worden er ontwikkeld? (onderzoeksvraag 5)	✓		✓
8. Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerling	13. Bestaat er betere samenhang tussen de binnen-en de buitenschoolse cultuureducatie? (onderzoeksvraag 6)	✓		✓
9. Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid	- Is er binnen de provincies/gemeenten binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? a) Zo ja, hoe is dit vormgegeven? (onderzoeksvraag 7 en 8)	✓ ⁷		✓

6 In de plananalyse komt de visie van culturele instellingen met name naar voren in samenhang met scholen.

7 In de plananalyse ging het hier voornamelijk over kennisdeling

3.5 In het kort

Deze evaluatie bestaat uit uitgebreide vragenlijsten en semi-gestructureerde interviews afgenomen bij twaalf geselecteerde penvoerders, korte vragenlijsten afgenomen bij de overige penvoerders en een documentanalyse van beleidsdocumenten van een selectie van provincies en gemeenten. De uitgebreide vragenlijst diende om voorafgaand aan elk interview alvast feitelijke en kwantitatieve informatie op te vragen over de samenwerkingsverbanden binnen het netwerk van de penvoerders. De onderwerpen die tijdens de interviews aan bod kwamen zijn in afstemming met FCP opgesteld op basis van de onderzoeksvragen. Twaalf van de 44 penvoerders zijn door FCP geselecteerd voor de interviews. De overige 32 penvoerders ontvingen een korte vragenlijst om een overall beeld te krijgen van de ervaringen van de gehele groep. De betrokken zes provincies en acht gemeenten zijn benaderd met een algemene vraag over hun cultuurbeleid, de vraag of ze daar relevante (beleids)documenten over konden opsturen en of ze eventueel telefonisch benaderd mochten worden met aanvullende vragen. Omdat de respons hierop wisselend was zal in dit rapport de nadruk liggen bij de provincies, de gemeenten zullen in het eindrapport ook worden opgenomen. In de huidige evaluatie ligt de nadruk op het perspectief van de penvoerders CmK.

4 Resultaten

Tijdens de interviews zijn veel onderwerpen besproken. In deze paragraaf staan de resultaten centraal die zijn verkregen bij het onderzoek onder de twaalf geselecteerde penvoerders voor de regeling CmK. De penvoerders werken vanuit verschillende posities (onafhankelijk of vanuit een culturele instelling); in regio's en gemeenten die sterk van elkaar kunnen verschillen in de rijkdom van de culturele omgeving. Deze verschillende contexten zijn van invloed op de manier waarop de penvoerders de regeling uitvoeren. Daarom wordt hieronder allereerst de context geschetst waarin de penvoerders werkzaam zijn, waarna vervolgens de thema's uit de verschillende onderzoeksvragen worden behandeld.

4.1 Context van de CmK-netwerken

Penvoerders verschillen in de mate waarin zij zijn gefocust op de scholen of op de cultuuraanbieders. Soms is het onderhouden van contacten met scholen en cultuuraanbieders ondergebracht in verschillende rollen.

Penvoerders lijken het ondersteunen en creëren van een netwerk met culturele partners en scholen als een kerntaak te zien. De penvoerders zorgen op verschillende manieren voor professionalisering en/of ondersteunen dit netwerk door het netwerk van betrokken culturele partners en scholen bij elkaar te brengen. Culturele partners kunnen onder andere trainingen volgen en krijgen advies. Dat geldt ook voor leerkrachten en scholen, zo organiseren penvoerders de opleiding Interne Cultuurcoördinator (ICC'er). De meeste penvoerders organiseren regelmatig netwerkbijeenkomsten om de culturele partners bij elkaar te brengen, om betrokkenen bij scholen (vaak cultuurcoördinatoren) bij elkaar te brengen, en soms ook bijeenkomsten voor alle betrokkenen binnen de samenwerkingsverbanden (scholen en culturele partners). Om dit mogelijk te maken zetten penvoerders vaak adviseurs in⁸. De penvoerders stimuleren zo dat de culturele partners meer vraaggericht gaan werken en beter aansluiten bij de behoeften van scholen. Daarnaast wordt er ook ingestoken op de regeling CmK als een impuls-maatregel, zodat er duurzame vernieuwingen kunnen plaatsvinden. Bij het professionaliseren van de leerkrachten kan het gaan om het ontwikkelen van een visie maar ook om leerkrachten vaardigheden aan te leren zodat zij zelf kunst en cultuur voortaan beter kunnen toepassen.

De regeling CmK gaat primair uit van partnerschappen met culturele *instellingen*, dat wil zeggen culturele organisaties met een rechtsvorm. Het blijkt dat er naast deze partnerschappen in de netwerken van penvoerders ook veel wordt samengewerkt met zelfstandige culturele professionals (zzp'ers). Deze samenwerkingsverbanden en partnerschappen zijn ook in de gesprekken met de penvoerders besproken, en worden in dit rapport - in navolging van de gesproken CmK penvoerders - evenals de culturele instellingen als culturele partners gedefinieerd.

Naast CmK3 lopen er momenteel nog andere regelingen om cultuureducatie op scholen te stimuleren. De belangrijkste twee zijn School en Omgeving en Méér Muziek in de klas. Omdat het mogen inzetten van een subsidie via zo'n regeling veel werk, tijd en verantwoording vergt, concurreren de programma's in zekere zin met elkaar, hoewel ze in sommige gemeenten juist gecombineerd worden.

De subsidieregeling School en Omgeving is een driejarig programma waarbinnen lokale coalities in samenwerking met de Gelijke Kansen Alliantie⁹ werken aan het opzetten van een rijke schooldag voor kinderen in hun regio. Het doel van het programma is het bevorderen van kansengelijkheid. De doelgroep bestaat daarom uit basisscholen met een positieve achterstandsscore. Een groot deel van de ontwikkeling

⁸ Deze adviseurs worden in de verschillende netwerken anders genoemd: adviseurs, ambassadeurs, coaches

⁹ De Gelijke Kansen Alliantie (GKA) van het ministerie van OCW werkt aan het bevorderen van gelijke kansen in het onderwijs. Hierin werken scholen, gemeenten en maatschappelijke partners samen. zie ook: <https://www.gelijke-kansen.nl/>

van kinderen vindt buiten school(tijd) plaats, thuis en in de buurt. Daarom richt School en Omgeving zich op een rijkere talentontwikkeling door binnen- en buitenschools leren te verbinden. Het programma is afgelopen schooljaar (2022-2023) van start gegaan, waarbij er ruimte was voor 130 coalities.

Stichting Méér Muziek in de klas is erop gericht om structureel muziekonderwijs voor alle basisschoolleerlingen te realiseren. De stichting voert de concrete actiepunten om structureel muziekonderwijs voor alle basisschoolleerlingen te realiseren uit de handreiking voor muziekonderwijs van de Commissie Gehrels uit 2014¹⁰ die werd opgesteld in opdracht van het ministerie van OCW. De Stichting Méér Muziek in de klas zet in op bewustwording, deskundigheidsbevordering, lesmethoden en regionale verankering. In samenwerking met het ministerie van OC&W en het Fonds voor Cultuurparticipatie worden financiële impulsen verstrekt aan scholen en pabo's ten behoeve van deze actiepunten. Onlangs is besloten het programma uit te breiden van alleen muziek naar een gevarieerd buitenschools creatief aanbod om kinderen en jongeren uit het po en vo uit alle lagen van de samenleving dezelfde kansen te bieden. Dit programma Méér Kunst en Cultuur in School en Omgeving is op 23 mei 2023 door gelanceerd¹¹.

4.1.1 Regioekenmerken: stedelijk versus landelijk

In veel interviews kwam naar voren dat er is een groot verschil in de rol, taken en uitvoering van de penvoerders naar locatie en/of regio. In een grootstedelijke omgeving is veel meer aanbod aan culturele partners en kunnen deze partners elkaar gemakkelijker versterken. Wanneer het dan ook gaat om één stad, waarbij de penvoerder met één gemeente te maken heeft vergemakkelijkt dit de uitvoering, visie ontwikkeling en dergelijke aanzienlijk. Voor CmK penvoerders in middelgrote stedelijke gebieden en in plattelandsgebieden is dit anders: zij hebben te maken met verschillende gemeenten en verschillende lokale culturen (als in normen en waarden) en behoeften binnen die gemeenten (van zowel inwoners als bestuurders). Dit maakt dat de penvoerders vaak verschillende lijnen moeten uitzetten. Voor penvoerders in landelijke gebieden is de uitdaging in die zin nog groter: in deze gebieden zijn de culturele voorzieningen schaars en daarmee de afstanden voor scholen en culturele voorzieningen om elkaar te bereiken groot (quote penvoerder Cultuur Oost: *“je kunt de rivier maar op 2 plaatsen over...”*). Verder is er bij kleinere gemeenten naast een gebrek aan voorzieningen ook minder budget voor het faciliteren en ondersteunen van ‘cultuurcoaches’ (adviseurs) waardoor deze niet altijd werken vanuit een culturele partner (maar bijvoorbeeld vanuit sociaal werk) en daardoor niet kunnen leunen op kennis en ervaring vanuit een cultureel netwerk.

4.1.2 Rol van overheden en andere geldstromen

Meerdere penvoerders geven aan dat de verschillende geldstromen hun werk lastig maken. De penvoerders hebben als doel verduurzaming van het cultuuronderwijs. Dus inhoudelijk goed cultuuronderwijs met een visie en een doorlopende lijn. Maar de verschillende (andere) geldstromen binnen een gemeente en die bij scholen binnenkomen maken dit soms lastig. Enkele voorbeelden die in de interviews zijn genoemd zijn: 1. ‘Méér muziek in de klas’ waardoor de aandacht verschuift naar een meer ad hoc activiteit rondom muziek, maar de inbedding met CmK niet plaatsvindt, 2. ‘School en omgeving¹²’, waarbij het budget van CmK in het niet valt en scholen in verhouding voor CmK veel werk moeten doen en daardoor minder gemotiveerd zijn.

10 <https://www.meermuziekindeklas.nl/uploads/pdf/2020-handreiking-muziekonderwijs.pdf>

11 <https://www.meermuziekindeklas.nl/nl/#over>

12 De subsidieregeling School en omgeving heeft als doel meer leerlingen een buitenschools aanbod aan te bieden dat past bij de lokale behoefte en omgeving, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen, ongeacht hun thuissituatie of omgeving. Daarnaast kan het bijdragen aan meer kansengelijkheid in het onderwijs en een gelijkwaardige deelname aan de maatschappij. Geraadpleegd van: <https://www.dus-i.nl/subsidies/school-en-omgeving> op: 7 juni 2023.

Ook School en omgeving lijkt vooral ad hoc cultuuraanbod te stimuleren. De CmK- penvoerders moeten zelf initiatief nemen om aan te sluiten bij het School & omgeving programma

Deze twee voorbeelden leidden tot twee verschillende reacties bij de penvoerders: sommige penvoerders willen juist graag de verschillende geldstromen bundelen zodat er meer mogelijk is en meer samengewerkt wordt, maar andere penvoerders voelen zich juist genoodzaakt de middelen voor kunst en cultuur sterk te bewaken omdat het anders verdwijnt in een groter geheel met weinig aandacht voor duurzaam cultuuronderwijs (zie voorbeeld School en omgeving).

Penvoerders en scholen hebben soms/vaak met verschillende regelingen en subsidies te maken, zoals School en Omgeving. Gemeentelijk beleid kan hierbij helpen om de uitvoering van verschillende regelingen te stroomlijnen zodat ze elkaar versterken. In paragraaf 4.7 wordt verder ingegaan op de rol van de betrokken provincies en gemeenten.

4.1.3 Betrokken en tevreden penvoerders

Uit de hoge respons op de vragenlijst die onder de penvoerders is afgenomen bleek een grote betrokkenheid van de penvoerders bij het programma CmK. In totaal hebben er 32 van alle 44 penvoerders meegedaan, waarvan bijna iedereen aangaf een (actieve) rol te willen spelen bij de voorbereiding op de nieuwe regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK 25-28). Ook de vraag hoe tevreden de penvoerders over het algemeen zijn met de regeling CmK wordt tamelijk positief beantwoord: 41 procent van de penvoerders is zeer tevreden over de regeling en de overige 59 procent tamelijk tevreden. Uit de korte vragenlijst kwam het volgende naar voren:

Aan de penvoerders in dit onderzoek die niet deelnamen aan de interviews (n=20) is in de korte vragenlijst gevraagd een toelichting te geven bij de vraag hoe tevreden zij waren over CMK3 (bij de overige 12 penvoerders is dat in de interviews aan bod gekomen). Ook uit de open antwoorden die penvoerders gaven als toelichting blijkt tevredenheid over de regeling CmK.

CmK geeft handvatten voor het maken en uitvoeren van plannen. De regeling zorgt voor een noodzakelijke ontwikkeling van cultuuronderwijs die kwaliteit en vernieuwing mogelijk maakt.

“De regeling blijft een vliegwiel voor cultuureducatie in het onderwijs. Maakt kwaliteit en vernieuwing mogelijk. Een meerjarenprogramma als CMK maakt dat het proces belangrijk is en wordt. Zorgt voor enthousiasme en ontwikkeling en voldoende vrijheid om op maat te werken. Het houdt cultuureducatie op de agenda en maakt dat scholen leren om te borgen.”

Door CmK wordt duurzame verankering van cultuuronderwijs mogelijk, maar over het algemeen wordt ook aangegeven dat zonder de regeling de ontwikkeling van cultuuronderwijs zal stagneren. Tot slot geven penvoerders ook in de vragenlijst aan dat het goed is dat er ruimte is om iets te doen aan kansengelijkheid.

“Het geeft de mogelijkheid om met scholen te werken aan kwalitatief cultuuronderwijs. Zeker na de corona periode merk je dat cultuuronderwijs weer een ondergeschoven kindje wordt. Taal en rekenen staat op één. Door CmK kun je langdurige afspraken maken en werken aan verankering.”

Knelpunten en verbeterpunten

Penvoerders signaleren ook knelpunten en verbeterpunten. Het meest genoemde verbeterpunt is het proces van verantwoording/verslaglegging. Meerdere penvoerders zouden dit graag eenvoudiger zien.

“Verantwoordingsproces kost relatief veel tijd en inspanning. Het zou fijn zijn als dit verder vereenvoudigd kan worden.”

Een ander punt dat veel naar voren kwam is rekening houden met andere bestaande en nieuwe regelingen.

Penvoerders noemen verschillende knelpunten voor structureel draagvlak bij scholen: Kunst en cultuur worden niet gerekend tot de vier basisvaardigheden¹³ waar het onderwijs zich op moet richten; het onderwijs heeft te maken met hoge werkdruk en lerarentekorten en scholen hebben geen formele verantwoordelijkheid binnen de regeling. De druk op het onderwijs, maakt het soms moeilijk scholen mee te krijgen. Sommige penvoerders wensen minder nadruk op professionalisering van de leerkrachten. Een penvoerder zegt dat het zelfs averechts werkt: *“het onderwijs staat behoorlijk onder spanning. zodra 'deskundigheidsbevordering van de leerkracht' ter sprake komt, werkt dat vaak averechts.”*

“Wij maken ons zorgen om de structurele borging van cultuureducatie in het onderwijs. O.a. door de hoge werkdruk in het onderwijs, het lerarentekort, en het feit dat kunst & cultuur niet tot de vier basisvaardigheden behoort. Daarom zou in de volgende regeling daar extra nadruk op gelegd kunnen worden door bijv. experimenten met vakleerkrachten te stimuleren, extra in te zetten op opleiding (zowel initieel als in nascholing), en instrumenten om de borging te monitoren.”

Een ander belangrijk knelpunt dat wordt genoemd is onzekerheid over de voortzetting van het programma: *“Bovendien brengt het feit dat het een projectsubsidie is een grote mate van onzekerheid met zich mee, waardoor het bouwen van duurzame structuren niet eenvoudig is.”* En zijn de ambities soms te groot voor het beschikbare budget:

“Zorg dat er voldoende budget is binnen de regeling om ambities te realiseren. Het primair onderwijs zet nog steeds stappen, maar ook het vo en kinderopvang willen mee in deze ontwikkeling sinds CMK III. Met name kinderopvang staat nog aan het begin van de ontwikkeling op het gebied van cultuuronderwijs.”

Tot slot werd het verschil tussen stedelijke gebieden en het platteland genoemd als aandachtspunt

“Aandacht voor het verschil tussen stedelijke en landelijke gebieden, en de uitdagingen waar beiden mee te maken hebben. Deze zijn zeer verschillend, en vragen om een verschillende aanpak.”

4.1.4 Evaluatie

Om zicht te krijgen en houden op de uitvoering van het CmK-programma in hun regio en de ontwikkelingen bij scholen en culturele partners, wordt door alle gesproken penvoerders op een of andere manier aan evaluatie en monitoring gedaan. Zij halen informatie op bij scholen en/of culturele partners om hun regionale beleid aan te scherpen, een enkele keer met hulp van een externe onderzoeker. In het algemeen wordt door de meeste penvoerders gesproken over korte lijntjes binnen het netwerk waardoor eventuele knelpunten, bij welke partner dan ook, snel aan het licht komen. Vaak is er ook een vorm van verplichte periodieke evaluatie en de samenwerking tussen de penvoerders en de culturele partners wordt

---

13 De vier basisvaardigheden waar in het onderwijs op wordt ingezet zijn: taal-Nederlands, rekenen-wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid

geëvalueerd. Manieren waarop penvoerders de ontwikkelingen op scholen en culturele instellingen in hun netwerk volgen, zijn bijvoorbeeld: het uitzetten van een vragenlijst (soms zelfs via een automatisch evaluatieformulier na elke samenwerking); kwalitatieve evaluatie in duo's; een jaarlijkse of tweejaarlijkse cyclus van monitoring en evaluatie (moneva); reflectie tijdens intervisiebijeenkomsten en (rondetafel)gesprekken. In veel gevallen hebben zij de voorkeur voor een kwalitatieve evaluatie:

“Eerst kreeg iedereen ook een kwantitatieve vragenlijst. Hiermee was het bereik groter maar was er te weinig diepgang. daarom overgegaan op gesprekken, hiermee meer kwalitatieve informatie en positieve invloed van instellingen die van elkaar kunnen horen en uitwisselen. uitvoering door extern bureau.”

Meestal wordt er geëvalueerd na afloop van een project of jaarlijks. Belangrijke thema's die binnen de netwerken worden geëvalueerd zijn: de uitvoering van plannen en het bereiken van doelstellingen en/ of leerdoelen.

“Evaluatie vanuit culturele instellingen is ook verplicht. Wordt ook gedeeld met penvoerder. Het succes is afhankelijk van het plan dat aan het begin is opgesteld, maar er kunnen ook praktische obstakels langs komen. ”

Daarnaast richten de meeste evaluaties zich op het proces van de uitvoering, moeilijkheden en de tevredenheid bij de scholen.

“Nadat activiteiten hebben plaatsgevonden gaat er automatisch een evaluatieformulier naar scholen dat wordt ingevuld door leerkrachten samen met leerlingen. Want soms is dat erg wisselend, dat bijvoorbeeld de leerlingen een voorstelling heel tof vonden, maar de leerkracht niet. Dus het is echt stimuleren om dat samen in te vullen. Die evaluaties gaan terug naar instellingen maar ook naar ons, dus wij zien alle evaluaties binnenkomen. En dan uitschieters naar boven of beneden die kunnen we dan ook samen bespreken.”

En: *“De evaluaties worden ook benut om op de website te laten zien en horen wat we doen.”*

In sommige regio's wordt EVI ingezet als instrument om de voortgang op scholen in kaart te brengen. Echter, uit de gesprekken bleek dat niet iedereen evenveel vertrouwen heeft in dit instrument: meermaals werd benoemd dat men twijfelde aan de betrouwbaarheid, mede omdat niet alle scholen de vragenlijst goed zelfstandig konden invullen en hier dus hulp bij kregen (met risico op beïnvloeding). Bij verdere doorontwikkeling van het instrument en na verhelpen van kinderziektes zouden meer penvoerders hier in de toekomst gebruik van maken.

4.2 Visie op cultuureducatie

Onderzoeksvraag 1: Hoeveel culturele partners hebben een visie op cultuureducatie ontwikkeld?

Aan de twaalf penvoerders waarmee een gesprek is gevoerd is in een korte online enquête gevraagd:

- hoeveel culturele instellingen in hun netwerk een visie hebben op de samenwerking met scholen;
- of deze visie schriftelijk is vastgelegd;
- of de penvoerder betrokken is bij de visievorming;
- of er evaluatie of monitoring van de visie plaatsvindt door de culturele instellingen;
- en of het aantal culturele instellingen met een visie is veranderd sinds de start van Cmk.

De antwoorden zijn zeer divers. Twee van de twaalf penvoerders gaven in deze kwantitatieve uitvraag aan dat (bijna) alle culturele instellingen in hun netwerk een visie hebben op samenwerking met scholen op het gebied van cultuureducatie; zes penvoerders vulden in dat dit voor een groot deel van de culturele instellingen geldt en vier penvoerders antwoordden hier 'bij enkele culturele instellingen'. Evaluatie op de visie van culturele instellingen lijkt even vaak wel als niet plaats te vinden. Of en hoe penvoerders betrokken zijn bij het vormen van deze visies en of ze schriftelijk zijn vastgesteld, verschilt per regio.

Uit de verdiepende gesprekken ontstaat eveneens een divers beeld van visie(vorming) bij culturele partners in het CmK-netwerk.

De manier waarop penvoerders betrokken zijn bij de visievorming van culturele partners kent verschillende vormen. Grofweg onderscheiden we de drie inrichtingen:

- penvoerders stellen een visie op waar culturele partners bij aansluiten
- penvoerders bieden actief ondersteuning bij visieontwikkeling
- penvoerders zijn zelf niet direct betrokken bij de visie van partners.

Sommige penvoerders hebben een visiestuk geschreven waarbij de afzonderlijke culturele partners in hun netwerk kunnen of moeten aansluiten. In dit geval worden culturele partners dus uitgenodigd de door de penvoerder vastgestelde visie te omarmen/ondersteunen.

“We hebben een gezamenlijke visie met de cultuurinstellingen. Zij draaien ook mee als ambassadeur op de scholen, dus daar hebben we met zijn alle afspraken over. Wat houdt je rol in? Hoe beweegt de culturele instelling zich naar de school toe? Een goede visie hierop van culturele partners is een eis binnen ons kwaliteitssysteem.”

Andere penvoerders gaan actief op pad om culturele instellingen te ondersteunen bij het ontwikkelen van hun eigen visie op cultuureducatie. Er wordt ook vaak gestimuleerd om in samenwerking tussen onderwijs en culturele sector een visie te ontwikkelen.

“Visievorming doen de cultuurpunten zo veel mogelijk zelf met de scholen. Wij als penvoerder organiseren wel trainingen en intervisie om cultuurpunten daarin te begeleiden. Enkel als de punten het echt niet zelf kunnen, nemen we het over.”

Weer andere penvoerders doen geen van beiden. De focus ligt dan bijvoorbeeld meer op uitvoering en aanbod dan op het opstellen van een officiële visie. Ook komt het voor dat de visie op cultuureducatie van scholen als uitgangspunt wordt gezien en dat culturele partners daarin worden meegenomen (en niet zozeer zelf een visie op (moeten) stellen). Het aanjagen van visieontwikkeling op scholen wordt ook vaak belegd bij speciale cultuurcoaches of cultuurpunten; dit zijn adviseurs die samen met scholen hun behoefte en visie in kaart brengen, waarna er passende culturele aanbieders bij worden gezocht om een programma te maken. Penvoerders hebben zeker niet altijd een duidelijk beeld van de (aanwezigheid van een) visie op cultuureducatie van hun culturele partners.

Onderzoeksvraag 2: Is in het aantal culturele partners met een visie op cultuureducatie een kwantitatieve ontwikkeling waar te nemen?

In de kwantitatieve uitvraag vulde het grootste deel van de twaalf geselecteerde penvoerders in dat het aantal partners met een visie is toegenomen sinds de start van het programma (7 van de 12). In de interviews werd hierop toelichting gegeven.

De grootste ontwikkeling in visie lijkt te zijn geweest dat culturele instellingen meer vraaggericht zijn gaan denken en aanbieden, met aanmoediging van de penvoerders. Dit geldt misschien nog het meest voor grote instellingen, die al een eigen visie en werkwijze hebben buiten CmK en doorgaans vooral als doel hebben om meer bezoekers te trekken. Zzp'ers werken doorgaans al meer vraaggericht en gaan flexibeler om met de wensen van scholen; zij hebben echter minder vaak een (meerjaren)visie zoals die op grotere instellingen al wel bestaat. De ontwikkeling in aantal culturele partners met een visie is dus onder andere afhankelijk van het soort partners dat men in het netwerk heeft opgenomen.

De tendens lijkt wel te zijn dat de visie op cultuureducatie in de verschillende regio's gaandeweg steeds beter uitgewerkt en uitgedragen worden. Er wordt dus, naast een kwantitatieve, zeker ook een kwalitatieve ontwikkeling opgemerkt.

“Instellingen dragen steeds meer het gedachtegoed van CmK uit. Dit is over de jaren gegroeid. Zij sluiten steeds meer aan bij thema's die op school spelen en de noodzaak van inbedding in het onderwijs dringt steeds meer door.”

“Toen ik startte 6 jaar geleden hadden de meeste cultuuraanbieders geen visie of geen idee wat het was. Nu zijn ze er wel allemaal bewust van en bewust dat het professioneler moet. Nog niet overal zoals wij het graag zouden willen, maar ze zijn er veel meer mee bezig nu.”

Corona heeft een grote invloed gehad. Meerdere penvoerders gaven aan dat zij voor corona echt goed op weg waren, maar dat het door corona stil is komen te liggen en daarna weer op gang moest komen:

“Focus lag vooral op opstarten CmK na corona, en dat kostte veel tijd. Nu pas komt er ruimte om de blik naar buiten open te stellen bij scholen en cultuurpunten. “

En:

“In het PO is corona heel belangrijke factor geweest [...]. We waren heel ver met lange leerlijnen en integratie met de zaakvakken, maar corona heeft ons flink teruggezet. Nu ook weer terug opgezet vanuit burgerschap, maar dat loopt niet echt als een tierelier. Voor veel scholen is het echt weer opnieuw het wiel uitvinden”

Penvoerders geven ook aan dat door alle personeelwisselingen ook de onderschreven visie en betrokkenheid van zowel scholen als culturele partners vaak verandert. Dit betekent dus vaak dat er opnieuw begonnen moet worden. Corona heeft dit waarschijnlijk versterkt:

“Theater deed eerst niks, de nieuwe directeur was meer enthousiast en had ook een educatieve medewerker ingesteld. Toen kwam corona, wat alles stopzette en heeft toen weer lang geduurd en iedereen pas op de plaats heeft gemaakt. Nu is er ineens weer meer mogelijk, met nieuwe educatie medewerker. “

4.3 Samenwerking binnen CmK-netwerken

Onderzoeksvraag 3: In welke mate is de culturele instelling gericht op de samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie?

De samenwerking met culturele partners wordt op verschillende manieren vormgegeven. Sommige penvoerders hebben een primaire band met de culturele instellingen, terwijl andere juist een primaire band met de scholen hebben. Het aantal culturele instellingen waarmee penvoerders samenwerken varieert sterk. In de vragenlijst werden aantallen genoemd die varieerden van negen tot meer dan 400. De grote

spreiding heeft waarschijnlijk te maken met het begrip ‘culturele instelling’, waar strikt genomen alleen organisaties met een rechtsvorm toe worden gerekend. Omdat er binnen de regeling CmK ook veel met zzp’ers wordt samengewerkt hebben sommige penvoerders ook deze kleinere culturele partners meegeteld. Dat kwam ook uit de interviews naar voren. Dit betekent dat deze cijfers niet absoluut genomen kunnen worden, wel kan worden gesteld dat penvoerders met een breed scala aan culturele partners samenwerken.

In de netwerken van alle penvoerders is een breed scala aan culturele partners betrokken. Penvoerders spreken liever van culturele partners dan van culturele aanbieders of culturele instellingen. Juist niet het beschikbare aanbod van de culturele partners staat centraal, maar de vraag/visie van de school is leidend:

“Niet aanbieders maar partners. Er is zo veel contact dat er geen concurrentie is, iedereen werkt samen. We spreken over relatieovereenkomsten.”

Daarnaast wordt er ook veel samengewerkt met kleinere organisaties en zzp’ers, die niet echt een culturele instelling genoemd kunnen worden. Ook de intensiteit van de samenwerking verschilt, sommige culturele partners zijn langdurig betrokken, andere voor een eenmalige activiteit:

“Als we kleinere instellingen (theaters, etc., kleinere musea) meetellen, zijn er in totaal zo ongeveer 35. Met ook amateurverenigingen, erfgoedinstellingen en zzp’ers erbij in totaal tot over de honderd. Verspreid over het hele gebied. Maar dan tel ik ook iemand mee die dan één keer voor ons iets doet.”

In de meeste gevallen wordt de culturele partner aan een school gekoppeld op basis van de vraag of behoefte van de school. Soms bestaat er al een contact tussen school en culturele partner en soms wordt er door de penvoerder (of een adviseur die namens de penvoerder werkt) een culturele partner voorgesteld. Er is in dit onderzoek geen onderscheid gemaakt tussen langdurende en kortere samenwerkingsverbanden tussen scholen en culturele instellingen.

4.3.1 In welke mate zijn de culturele instellingen gericht op het werken met scholen?

Meerdere penvoerders gaven aan dat culturele partners en scholen vaak niet dezelfde taal spreken. Om hier een vertaalslag te maken zetten penvoerders ambassadeurs/cultuurcoaches in.

“Instellingen hebben soms geen realistisch beeld van wat er mogelijk is, daar is ook begeleiding voor nodig. Soms is dit in strijd met de realiteit op de scholen, daar lopen ze ook tegenaan.”

Veel penvoerders signaleren verschillen tussen grote en kleinere instellingen: *“Grote instellingen willen of kunnen niet altijd met scholen samenwerken. Er wordt meer gewerkt met kleine culturele instellingen en zzp’ers.”* Maar: *“Niet elke cultuurprofessional is geschikt voor CmK. Ze moeten met leraren kunnen werken.”* Meerdere penvoerders merken dat kleinere instellingen flexibeler, creatiever en klantgericht zijn, en doordat ze meer *out-of-the-box* kunnen denken beter kunnen aanhaken bij het geven van een nieuwe ‘impuls’ aan cultuureducatie. Daarnaast hebben ze mogelijk meer belang bij CmK dan grotere instellingen: *“Kleinere instellingen zijn meer flexibel. Dat merken we echt.”* *“Aantrekkelijk dat onafhankelijke aanbieders ook in het project zitten, want die zijn vaak meer klantgericht.”* Ook geven meerdere penvoerders aan dat samenwerking met grotere instellingen niet altijd vanzelfsprekend is: *“Instellingen waar je eigenlijk zelf graag mee zou willen samenwerken (bibliotheek) kom je niet echt mee vooruit, omdat de cultuur daar erg star is, veel wisselingen, ook bij veel grote theaters. Terwijl de samenwerking met kleinere organisaties gemakkelijker van de grond komt met beter resultaat.”* Een andere penvoerder heeft juist positieve ervaringen door de ontwikkelingen die de grotere instellingen

doormaken: *“Bibliotheken zijn in de loop van de tijd meer aangehaakt, mede omdat ze zelf ook veel bezig waren met vernieuwing.”*

Het lijkt voor de grotere culturele instellingen niet altijd (financieel) interessant om aan CmK deel te nemen: *“Grote instanties vinden het vaak te veel inspanning voor hetgeen wat zij opbrengen.”* En: *“Gesubsidieerde instellingen hebben CmK niet altijd hoeven te gebruiken, omdat er vanuit de provincie al veel aandacht voor cultuureducatie is.”* *“De grote culturele instellingen [...] zijn op andere manieren aangehaakt aan de scholen. Zzp’ers hebben wel behoefte aan meer leerlingen, en ze zijn ook goede tussenpersonen tussen school en grote culturele instellingen.”* De invulling van de samenwerking kan wel verschillen bij de verschillende typen partners: *“Culturele instellingen zijn bijvoorbeeld meer ingesteld om leerlingen te ontvangen terwijl zelfstandigen worden opgeleid om voor de klas te staan.”*

Educatie medewerkers vind je vaker bij grotere culturele instellingen, terwijl kleinere instellingen, amateurverenigingen of zzp’ers dat vaak (nog) niet hebben. Daarbij spelen de penvoerders een rol in het begeleiden en opleiden van deze partners. *“Er zijn veel enthousiaste kunstenaars, maar dat zijn geen vakdocenten. Er is aandacht voor deskundigheidsbevordering bij deze groep. Er wordt steeds samengewerkt met een aantal dezelfde zelfstandigen, omdat zij wel die deskundigheid hebben.”* en *“Niet alle culturele partners zijn gewend aan educatie: er zijn ook nog instellingen waar nog niet zo lang educatiemedewerkers zijn, hier moet nog aanbod ontwikkeld worden, dit heeft aandacht nodig.”* Een manier waarop penvoerders hiermee omgaan is vooraf kwaliteitseisen te stellen aan de culturele partners, *“dus voordat men aanbieder kan worden of mee kan draaien in het CmK project, hebben we kwaliteitseisen waar aanbieders aan moeten voldoen.”*

Het opbouwen van een relatie en goede samenwerking met culturele partners kost tijd en het vergt soms enige investering van de penvoerders om binnen te komen om een culturele partner mee te krijgen: *“We hebben de afgelopen 2,5 jaar heel erg geïnvesteerd in de relatie. Wij denken dat we de beste ideeën hebben en zij natuurlijk ook. En dat is ook mooi en daar moet je ook gebruik van maken.”*

Samenwerking is mensenwerk, waarbij individuele contacten een belangrijke rol spelen. Het hangt soms af van één persoon, dat maakt het ook kwetsbaar: *“Een knelpunt is wisselingen in personeel bij culturele instellingen/cultuurpunten: er zijn veel (tijdelijke) wisselingen, bv. door zwangerschappen en omdat de baantjes vaak een kleine fte-omvang hebben waardoor ze minder aantrekkelijk zijn.”* *“Dus moet je steeds weer opnieuw beginnen, nieuwe contacten leggen.”* Een personeelwisseling kan zeker ook een positieve impuls geven: *“Als er een directeurswisseling is bij een cultuurpunt, verandert vaak ook de visie. Dat is fijn: er wordt zelf nagedacht.”* Andere factoren die van invloed zijn (geweest) op de samenwerking zijn corona en ontwikkelingen in de culturele sector: *“Veel wisseling van directeuren, bijna bij iedere instelling. Sommige hebben moeten sluiten, daar ben je dan samenwerking mee kwijt. Stopzetten financiën vanuit gemeente. Heel turbulent.”*

4.3.2 Samenwerking tussen scholen en culturele partners

In de vragenlijst gaven de penvoerders aan dat een groot deel (50%) tot (bijna) alle (50%) basisscholen binnen de netwerken van de penvoerders samenwerken met lokale culturele instellingen. Voor het vo geldt dat van de elf penvoerders die met vo-scholen samenwerken, er acht aangeven dat bijna alle middelbare scholen binnen het netwerk van de penvoerder samenwerken met lokale culturele instellingen, twee geven er aan dat dit voor een groot deel van de vo-scholen geldt en één penvoerder geeft aan dat dit voor enkele middelbare scholen geldt. In het mbo is er meer variatie: twee penvoerders geven aan het niet te weten; de overige antwoorden variëren van enkele tot (bijna) alle mbo-instellingen,

Alle penvoerders onderhouden een netwerk van cultuurinstellingen en scholen: *“We werken met partnerschappen tussen cultuurinstellingen en scholen, om cultuur te ontwikkelen, uit te voeren en te evalueren. Het gaat dan om meer scholen dan culturele partners.”*

In sommige netwerken wordt ook de samenwerking tussen culturele partners en scholen ondersteund vanuit een hogeschool voor de kunsten. *“Partners zijn op scholen bezig om cultuur aan te jagen. Erg waardevol: cultuurpartners zijn dus verantwoordelijk voor de samenwerking en invulling bij scholen. Vanuit tooling en theorieontwikkeling hiervoor is de HKU bij ons betrokken.”*

4.3.3 Verandering afgelopen jaren

In meerdere gesprekken kwam naar voren dat de netwerken van scholen en penvoerders in de opvolgende CmK-perioden steeds beter zijn gaan functioneren. Penvoerders hebben meer ervaring opgedaan, trainingen ontwikkeld en netwerken opgebouwd en culturele partners groeien meer in hun rol. De rol van penvoerders is in sommige gevallen verschoven van actieve betrokkenheid bij het maken van programma's voor de scholen naar een faciliterende rol, zodat scholen meer eigenaarschap hebben over het proces. *“In de eerste rondes CmK was het zo dat het cultuurpunt een programma maakte met en voor de scholen. De penvoerder begeleidde toen ook nog veel meer scholen zelf. Bij scholen die zelfstandig meededen bleek het eigenaarschap veel groter”,* zei een van de penvoerders, waarna er een werkwijze is ontwikkeld die het eigenaarschap meer bij de scholen legt.

Niet alle penvoerders ervaren grote veranderingen in deze derde CmK-ronde, maar wel over de hele CmK-termijn: *“Er is een verandering opgetreden in de loop der jaren. In CmK1 was er helemaal geen aandacht voor het culturele veld, de focus lag vooral op het onderwijs. In CmK2 werd voor het eerst het culturele veld betrokken (wij hadden toen een missionarisrol). En in CmK3 is het alleen maar groter geworden. Nee, er is geen verschuiving geweest in deze periode. We zijn meer op zoek naar samenwerking.”*

Daarnaast heeft de coronapandemie gevolgen gehad voor het cultuuronderwijs. Veel samenwerkingen lagen toen stil. Tijdens de schoolsluitingen was veel cultuuronderwijs niet mogelijk, en in de periode daarna lag de prioriteit van scholen veelal op het inhalen van opgelopen leerachterstanden. Daarna moest het in veel gevallen weer helemaal worden opgestart.

4.3.4 Conclusie

Samenvattend kan worden gesteld dat de mate waarin de culturele partners gericht zijn op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie verschilt per partner. De grotere instellingen hebben soms al educatief aanbod ontwikkeld en een educatiemedewerker in huis, terwijl kleinere instellingen, amateurverenigingen en zelfstandige kunstenaars (zzp'ers) dat in de regel minder of niet hebben. Hierdoor bestaan er verschillende scholingsbehoeften en wordt het aanbod van kleinere partners vaker ontwikkeld in afstemming op de wensen en visie van scholen. Dat zij beter zijn in *out-of-the-box* denken, maakt hen voor penvoerders soms flexibeler en daardoor beter inzetbaar voor CmK.

4.4 Samenhang in activiteiten voor het po en vo

Onderzoeksvraag 4: Bestaat er meer samenhang in de activiteiten voor in het primair en voortgezet onderwijs?

In de vragenlijst is gevraagd naar het aantal scholen waarmee in het netwerk van de penvoerder wordt samengewerkt. In alle netwerken wordt voornamelijk met po-scholen samengewerkt. Alle betrokken

penvoerders werken samen met po-scholen en de meeste werken ook samen met vo-scholen. Het aantal scholen waarmee wordt samengewerkt in het netwerk varieert sterk: van 25 tot 629 in het po, met 70 als mediaan en van nul tot 51 in het vo, met vier als mediaan. We hebben één penvoerder gesproken die nog niet actief is in het vo. Het mbo is op dit moment bij vijf van de twaalf penvoerders uit dit onderzoek betrokken bij de regeling CmK. Elk van deze penvoerders werkt met opleidingen van één mbo-instelling samen.

Het aantal scholen dat betrokken is bij CmK is deze periode toegenomen, zowel in het po en vo bij zeven van de 12 bevroegde penvoerders. Bij twee penvoerders nam het aantal po-scholen waarmee wordt samengewerkt af en bij de rest bleef het aantal scholen gelijk. Deze periode doen voor het eerst ook mbo-scholen mee, en ook voorschool en kinderopvang worden soms meegenomen, al valt dat buiten de scope van dit onderzoek.

“Er zijn meer scholen betrokken. We hebben op alle scholen contacten, maar nog niet overal opgeleide ICC’er met een vastgesteld cultuurplan. Wisselingen binnen scholen zorgen voor grote knelpunten. Het is dus niet alleen gestage opbouw, veel met vallen en opstaan, stappen terugzetten. Maar is wel veel bewustzijn. We hebben een groot netwerk met betrokken ICC’ers. Het is nog niet zo dat alle scholen betrokken zijn.”

4.4.1 Samenhang in activiteiten voor het po en vo

De aandacht die er in de verschillende netwerken is voor een betere samenhang tussen cultuureducatie in het po en het vo verschilt naar de inschatting van de penvoerders. In de meeste netwerken is er enige aandacht voor. In de vragenlijst gaven twee (van de 12) penvoerders aan dat er veel aandacht is voor een betere samenhang tussen po en vo, vijf dat er niet veel/niet weinig aandacht voor is; vier gaven er aan dat er weinig aandacht voor is; en één penvoerder dat er helemaal geen aandacht voor is. Uit de interviews blijkt vervolgens dat deze aandacht nog niet op grote schaal leidt tot samenhangende activiteiten. Dit hangt mogelijk samen met het feit dat CmK nog niet op heel grote schaal actief is in het vo:

“Samenhang tussen po en vo is een nieuwe ontwikkeling.” “Er zijn nu twee vo scholen die samenhang zoeken met po. De ene school doet dit via dans en de andere met street art.”

Genoemde knelpunten zijn geld en tijd, onbekendheid met de structuur (vo is heel anders ingericht dan po, andere behoeften), en het opbouwen van contacten:

“Als er meer geld en tijd was, was dat geen probleem. Twee jaar geleden tijd en energie ingestoken om met VO samen te werken. Maar je merkt dat de structuur in het VO helemaal anders is. Vaak is er ook ingewikkeld om een aanspreekpunt te vinden.”

Soms proberen penvoerders wel aansluiting te vinden met vo, maar buiten CmK om:

“Vanuit CmK is er erg weinig budget voor vo, omdat docenten en directeuren ons wel weten te vinden, werken we wel samen. Maar dit wordt heel bewust niet door CmK gefinancierd, maar door eigen gelden van school of andere subsidie. CmK is dus puur voor PO, maar er is wel veel aandacht om het wel te regelen van de overbrugging, ook met oog op CmK 4.”

Penvoerders geven aan dat doorgaande leerlijnen tussen po en vo moeilijk te realiseren zijn. Een penvoerder heeft er wel handreikingen voor ontwikkeld. Een andere penvoerder noemt dat de doorlopende

leerlijn tussen po en vo teveel hoog over is, en niet goed de realiteit weerspiegelt. Er zou volgens deze penvoerder dus minder gefocust moeten worden op deze leerlijnen

“er is alleen op heel hoog niveau sprake van doorlopende leerlijnen tussen po en vo.”
“In de praktijk is er een hele andere aanpak, dus daar moeten ze minder de nadruk op leggen.”

Het voortgezet onderwijs wordt steeds meer bereikt, maar dat is nog lastig: “Infrastructuur om deze scholen te bereiken is nog moeilijker, omdat gemeentes zich ook vooral richten op basisonderwijs”

Samenvattend kan worden gezegd dat er beperkte initiatieven zijn om het culturele aanbod in het vo aan te laten sluiten op het aanbod in het po. Verschillen tussen po en vo en beperkte middelen vormen de belangrijkste belemmeringen waardoor het niet echt prioriteit lijkt te krijgen.

4.5 Ontwikkelde programma's

Onderzoeksvraag 5: Wat voor soort vakintegratie en hoeveel programma's worden er ontwikkeld?

In de kwantitatieve vragenlijst zijn de volgende vragen opgenomen met betrekking tot vakintegratie:

- Bij welke vakken op de basisscholen vindt integratie met cultuureducatie plaats?
- Bij welke vakken op de middelbare scholen vindt integratie met cultuureducatie plaats?
- Bij welke vakken op mbo-scholen vindt integratie met cultuureducatie plaats?
- Wat is uw indruk, op hoeveel procent van de scholen wordt er gewerkt aan het integreren van cultuureducatie in bestaande vakken in het kader van Cmk?
- Hoeveel nieuwe programma's worden er naar uw indruk ontwikkeld voor het integreren van cultuureducatie in bestaande vakken?

In de verdiepende gesprekken is nader op dit onderwerp ingegaan. We bespreken hieronder de resultaten van beide methoden.

De twaalf geselecteerde penvoerders schatten dat er bij dertig tot tachtig procent van de betrokken scholen wordt gewerkt aan het integreren van cultuureducatie in bestaande vakken (gemiddeld 48%). Op de vraag hoeveel nieuwe programma's er worden ontwikkeld gericht op vakintegratie antwoordden vier van de twaalf penvoerders met 'veel' en twee zelfs met 'zeer veel'. Vijf respondenten waren hier neutraal over ('niet veel/niet weinig') en één kon deze vraag niet goed beantwoorden.

4.5.1 Vakintegratie in het primair onderwijs

Over de integratie van cultuureducatie op basisscholen werd in de vragenlijst door meerdere penvoerders opgemerkt dat de vakintegratie wisselend is per school, afhankelijk van de vraag en visie van de scholen.

“Op elke basisschool is dat anders, wij werken vraaggestuurd en kijken waar in de visie van het onderwijs cultuureducatie een passende plek kan hebben”

Het meest genoemde vak dat in deze context wordt genoemd is Taal, gevolgd door de zaakvakken (Wereldoriëntatie, Geschiedenis, Natuur) en vakken en thema's als Burgerschap, Rekenen, Klimaat, Cultuur, en Sport. Ook andere vaardigheden worden genoemd:

“Het hoofddoel is dat de kinderen handvatten krijgen om creatief na te denken en de fantasie te kunnen gebruiken. Leerkrachten worden gemotiveerd om de connectie te maken tussen de zaakvakken en het culturele aanbod”.

In de gesprekken werd verder door meerdere penvoerders genoemd dat er veel aandacht is voor vakintegratie en het verbinden van verschillende vakken aan een bepaald thema, maar dat er nog wel veel ruimte is voor verdieping en bijvoorbeeld het opstellen van doorgaande leerlijnen.

4.5.2 Vakintegratie in het voortgezet onderwijs

De integratie van cultuureducatie op middelbare scholen is volgens meerdere penvoerders eveneens wisselend, afhankelijk van de vraag en visie van de school. Niet alle penvoerders hebben concreet zicht op welke vakken betrokken zijn, maar veelgenoemde vakken zijn: Kunstvakken en CKV, Nederlands, Geschiedenis, talen, Techniek, Maatschappijleer, Burgerschap en Sport.

4.5.3 Vakintegratie in het mbo

In het mbo bevindt de samenwerking zich vaak nog in een opstartfase en is het voor de penvoerders vaak onbekend bij welke vakken er integratie plaatsvindt met cultuureducatie. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat het doorgaans nieuwe samenwerkingen betreft die nog in ontwikkeling zijn. Concrete opleidingen die worden genoemd voor het mbo zijn: kindprofessional, pedagogisch medewerker en zorgprofessional.

4.5.4 Samenhang binnen- en buitenschools

Onderzoeksvraag 6: Bestaat er betere samenhang tussen de binnen- en buitenschoolse cultuureducatie?

In de kwantitatieve uitvraag gaven acht van de twaalf penvoerders aan dat er 'veel', en één zelfs dat er 'zeer veel' aandacht is in hun regio voor meer samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. De overige drie antwoordden met 'niet veel/niet weinig'.

Uit de verdiepende gesprekken bleek dat er in veel regio's inderdaad aandacht is voor meer samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie, maar dat dit technisch gezien niet altijd onderdeel van het programma CmK is. Afhankelijk van de regio kan voor deze samenhang gebruik worden gemaakt van bepaalde bestaande structuren en netwerken. Hierin zoekt men naar logische samenwerkingen buiten schooltijd.

Buitenschoolse activiteiten worden in verschillende regio's opgezet in samenwerking met Integrale Kind Centra (IKC's) om kinderen in de voorschoolse leeftijd te betrekken bij cultuureducatie. Hier worden in één regio bijvoorbeeld veel zzp'ers en amateurkunstenaars voor ingezet.

Amateurkunstenaars zijn niet altijd de beste docenten voor grote klassen, maar kunnen vaak wel uit de voeten op de kinderopvang. Daardoor komen kinderen al jong in aanraking met cultuurverenigingen.

Andere samenwerkingen zijn er bijvoorbeeld met de Buitenschoolse Opvang (BSO) of in de vorm van een zomerschool (waar overigens aanvullende subsidies bij zijn gezocht).

Verschillende penvoerders gaven aan dat de verbinding met buitenschoolse cultuureducatie vooral waardevol is in armere wijken:

“Zeker in de achterstandswijken is het belangrijk dat wat binnen de school gebeurt ook vertaald wordt naar de wijk. Dat de manier om die kinderen in aanraking te laten

komen met cultuur, want zij komen weinig in aanraking met cultuur naast wat ze op school doen.”

Dit sluit ook aan bij de doelstelling van het programma School & Omgeving; namelijk om *meer leerlingen een buitenschools aanbod aan te bieden. Dit aanbod moet passen bij de lokale behoefte en omgeving, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen, ongeacht hun thuissituatie of omgeving.*¹⁴ Dit programma werd in de gesprekken met penvoerders meermaals benoemd in het kader van samenhang tussen binnen- en buitenschools (cultuur)aanbod. Activiteiten/doelstellingen van School & Omgeving en CmK kennen veel overlap en lopen soms door elkaar heen. Men benoemt in het algemeen sowieso meermaals dat er veel verschillende potjes geld en regelingen/impulsen zijn vanuit gemeenten/overheid, die elkaar soms in de weg zitten en het geheel complexer maken dan nodig.

4.6 Kansengelijkheid

Omdat Kansengelijkheid het hoofdthema was in CmK3, zijn de penvoerders hier ook naar gevraagd, zowel in de vragenlijst als tijdens de interviews. Onder kansengelijkheid wordt in deze context verstaan ‘goede cultuureducatie voor alle kinderen’. Alle ondervraagde penvoerders onderschrijven dat de regeling CmK3 hieraan bijdraagt. Een ruime meerderheid (8 van de 12 penvoerders) heeft de indruk dat CmK daar sterk aan bijdraagt, de overige penvoerders hebben de indruk dat CmK daar een beetje aan bijdraagt.

De penvoerders die we hebben gesproken hebben gaven allemaal aan bij te hebben gedragen aan kansengelijkheid, maar soms niet zo veel als ze gehoopt hadden of zouden willen. Daarnaast verschillen penvoerders soms in wat zij verstaan onder kansengelijkheid, en hoe dit het best gestimuleerd kan worden. Het bevorderen van kansengelijkheid gebeurt in ieder geval door het faciliteren van meer cultuuraanbod op scholen, en door meer scholen (en daarmee meer en een grotere diversiteit aan leerlingen) te bereiken; meer po scholen, maar ook meer vo scholen en een enkele school voor speciaal onderwijs en het mbo. Een andere manier waarop penvoerders kansengelijkheid bevorderen is door te zorgen voor meer cultuureducatie in minder kansrijke wijken; sommige penvoerders zetten zich extra in voor scholen in wijken waar kinderen opgroeien in cultureel minder rijke omgevingen. Dat doen zij bijvoorbeeld door scholen in deze wijken voorrang te geven: *”Gezien de wachtlijst die wij op het moment hebben, wordt wel per school bekeken welke het hardste nodig heeft. Deze krijgt dan voorrang op scholen die het minder nodig hebben.”* Andere penvoerders kiezen er juist bewust voor alle scholen te benaderen en geen voorrang te geven aan achterstandsscholen. Soms is het zoeken zoals deze penvoerder aangeeft: *”Kansengelijkheid is een groot thema. Maar de vraag blijft: Moet je daar meer aandacht aan geven? Het is snel een basis voor stigmatisering.”* *”Je wil zeker meer doen voor scholen, en voor kinderen met minder kansen, maar dan is de kans op stigmatiseren wel groot.”*

CmK heeft ook een rol in het vergroten van kansen voor kinderen door buitenschools cultureel aanbod en cultuurparticipatie dichtbij te brengen. Dit gebeurt vaak in combinatie met andere regelingen, zoals ‘School en omgeving’. Zoals een penvoerder vertelt: *”Scholen in armere wijken hebben ook meer potjes om gebruik van te maken en dit werkt ook wel positief. Vooral brede scholen weten deze potjes goed te benutten en hebben vaak ook goede contacten met wijkcultuurhuizen en cultuuraanbieders”*

Bij dergelijke initiatieven zijn meerdere partijen betrokken. Het netwerk van de CmK-penvoerder kan daarin een belangrijke rol spelen, maar dat wordt nog niet overal benut. Daarnaast geven sommige penvoerders aan dat zij kansengelijkheid stimuleren door meer verbinding te leggen tussen school en ouders, zoals scholen te stimuleren om initiatieven als stichting Leergeld meer onder de aandacht te brengen van ouders: *”Het gaat ook over bewustwording bij ouders over wat mogelijk is.”*, vertelt een penvoerder.

---

14 <https://www.dus-i.nl/subsidies/school-en-omgeving>

4.6.1 Speciaal onderwijs

Er wordt steeds meer gekeken naar hoe het speciaal onderwijs betrokken kan worden. Meerdere penvoerders geven aan dat er deze CmK-ronde meer aandacht is voor het speciaal onderwijs, al lukt het niet overal om deze scholen ook te betrekken. Vaak zijn er praktische obstakels, zoals vervoer. Het gespecialiseerd onderwijs wordt als een belangrijke doelgroep gezien voor CmK omdat er voor deze leerlingen al minder aansluiting is met buitenschoolse cultuureducatie. De uitdaging hierbij is dat de leerlingen en hun ondersteuningsbehoeften heel verschillend zijn. Dat vergt ook iets extra's van de culturele partners:

“Goed kijken wie er in het team zitten. Degenen die het minst out of the box kunnen denken haken erbij af (Dus niet alleen maar mensen van de bieb in het project).”

4.6.2 Conclusie

Samenvattend kan worden gezegd dat speciaal onderwijs bij de meeste penvoerders op het netvlies staat, maar nog niet overal goed wordt bereikt.

In het algemeen vinden de penvoerders kansengelijkheid een belangrijk thema. Er zijn verschillende manieren waarop dat wordt ingevuld, ook afhankelijk van de context waarin de penvoerder opereert. De penvoerders richten zich op bepaalde wijken en bepaalde leerlingen of juist op het bereiken van alle wijken, zonder onderscheid te maken tussen scholen en leerlingen.

Er zijn naast CmK andere initiatieven die erop gericht zijn om kansengelijkheid van leerlingen te bevorderen. Het werkt goed als er wordt samengewerkt. Alle penvoerders lijken overtuigd van de positieve bijdrage van cultuureducatie aan kansengelijkheid, maar die bijdrage is lastig concreet te maken:

“Je ziet het enthousiasme, scholen komen vaker bij ons en komen ook vaker terug, dus je weet dat je dingen bereikt. Maar of je ook meer en bredere groep leerlingen bereikt? Want je kunt het niet meten. Wel ga ik er vanuit dat we zeker een positief effect hebben op scholen.”

4.7 Resultaten doelgroep provincies en gemeenten

Onderzoeksvraag 7: Is er binnen de provincies binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? Zo ja, hoe is dit vormgegeven?

Onderzoeksvraag 8: Is er binnen de gemeenten binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? Zo ja, hoe is dit vormgegeven?

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden en zicht te krijgen op het beleid van provincies en gemeenten gericht op kunst- en cultuureducatie hebben we bij de betrokken ambtenaren beleidsdocumenten opgevraagd en enkele vragen voorgelegd:

- Wat is het beleid op kunst- en cultuureducatie?
- In hoeverre wordt cultuureducatie gestimuleerd?
- Hoe is dat georganiseerd?
- En welke visie heeft de provincie/gemeente hierop?

4.7.1 Provincies

Alle zes geanalyseerde provincies hebben een visie, ambities of doelen voor cultuur(educatie)beleid. Ook streven ze alle zes naar culturele ontwikkeling. Deze visies beginnen over het algemeen behoorlijk breed en worden bij de ene provincie verder geconcretiseerd dan bij de andere. Wel komen er veel overeenkomstige

onderwerpen aan bod in de verschillende beleidsdocumenten. Zo wordt er in een aantal provincies aandacht besteed aan de bereikbaarheid en toegankelijkheid van cultuur en worden in de meeste provincies cultuurparticipatie door amateurkunstenaars en ook ontwikkelmogelijkheden voor startende cultuurprofessionals gestimuleerd.

De culturele infrastructuur (denk hierbij aan musea en culturele instellingen, cultureel erfgoed en cultuureducatie) zijn ook belangrijk voor het leef- en vestigingsklimaat. Voor deze doelen wordt ook ingezet op het verbeteren van de culturele infrastructuur, behoud van cultureel erfgoed en doorontwikkeling van cultuureducatie. Bij al deze doelen houden de meeste provincies de doelgroep zo breed mogelijk. Het doel is om zoveel mogelijk inwoners te bereiken en inclusiviteit te bevorderen. In sommige provincies wordt hiertoe extra ingezet op cultuurparticipatie door kwetsbare groepen, maar dit is niet overal het geval of wordt niet overal geconcretiseerd. Overigens wordt niet door alle provincies een specifieke doelgroep benoemd in het cultuurbeleid bij wie ze culturele ontwikkeling willen stimuleren. Waar dat wel het geval is ligt de focus vooral op kinderen en jongeren.

Cultuureducatie is dus een belangrijke focus voor alle zes onderzochte provincies. In de cultuurbeleidsdocumenten wordt ook de link gelegd met schoolprogramma's in veelal het primair, maar ook in het voortgezet onderwijs. Het eerste doel daarbij is om kinderen in aanraking te brengen met cultuur. De provincies Drenthe, Gelderland, Limburg en Zeeland hebben een speciale regeling voor vervoer om kinderen letterlijk dichterbij culturele voorzieningen te brengen. Enkele provincies benoemen in hun beleidsdocumenten ook deskundigheidsbevordering van docenten op scholen en vakoverstijgend werken met betrekking tot cultuuronderwijs. Wat betreft de inhoud van de cultuureducatie heeft de provincie Limburg met name veel aandacht voor muziek en heeft Friesland een zeer sterke focus op de Friese taal als onderdeel van de culturele identiteit van de provincie.

Het programma CmK wordt genoemd als impuls en ondersteuning van de ontwikkeling van cultuureducatie, die ook bijdraagt aan de ambitie om cultuureducatie uit te breiden naar het vmbo. Professionalisering met betrekking tot cultuureducatie gaat zowel over kunstzinnige deskundigheidsbevordering van schooldocenten als het over ontwikkelen van pedagogische of bedrijfsmatige kwaliteiten van culturele instellingen en zelfstandige cultuurmakers, en wordt door vijf van de zes provincies aangehaald als speerpunt in hun beleidsdocumenten.

Bij de helft van de provincies is er aandacht voor de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse culturele activiteiten en de kwaliteit van cultuureducatie en culturele activiteiten door middel van visievorming, borging en professionalisering.

Samenwerking tussen scholen en culturele partners wordt door twee van de provincies in hun cultuurbeleid als belangrijk onderdeel van de uitvoering van cultuuronderwijs genoemd. De verbinding tussen het primair en voortgezet onderwijs wordt alleen in het cultuurbeleid van Limburg aangestipt, met betrekking tot muziekonderwijs.

De visie van scholen en culturele partners op cultuureducatie wordt niet genoemd in de provinciale cultuurbeleidsdocumenten.

4.7.2 Gemeenten

Tot nu toe hebben drie gemeenten documenten over hun cultuurbeleid toegestuurd ten behoeve van dit onderzoek¹⁵. Een eerste indruk die we hieruit op kunnen maken is dat er, in vergelijking met de provincies, op gemeentelijk niveau relatief meer focus is op de culturele omgeving dan op kunstzinnige cultuur. Maar ook hier is aandacht voor culturele ontwikkeling en cultuureducatie.

4.7.3 Provincies samengevat

Samenvattend blijkt uit de onderzochte documenten en het contact met de contactpersonen bij de provincies en gemeenten dat er aandacht is voor cultuureducatie en de culturele infrastructuur, wat wordt gezien als belangrijk middel om voor een goed leef- en vestigingsklimaat te zorgen. CmK wordt genoemd als impuls die de ontwikkeling van cultuureducatie ondersteunt en bijdraagt aan professionalisering van het onderwijs en betrokkenen in de kunst- en cultuursector. Wat niet voorkomt in de beleidsdocumenten is de visievorming van scholen en culturele partners op cultuureducatie. Hieruit kan worden opgevat dat dit punt belegd is bij de betrokkenen zelf en dat provincies hier geen actieve rol in hebben.

---

15 In een volgende versie van deze rapportage zal dit worden aangevuld .

5 Samenvatting en conclusie

Penvoerders lijken het ondersteunen en creëren van een netwerk met culturele partners en scholen als een kerntaak te zien. Hierbij werken ze vanuit verschillende posities (onafhankelijk of vanuit een culturele instelling) en in verschillende contexten. Ze verschillen in de mate waarin zij zijn gefocust op de scholen of op de cultuuraanbieders en soms is het onderhouden van deze contacten ondergebracht in verschillende rollen. Penvoerders werken aan professionalisering en ondersteuning van het netwerk door scholen en culturele partners bij elkaar te brengen in bijeenkomsten, trainingen te organiseren en te adviseren. De regeling CmK gaat uit van partnerschappen met culturele instellingen (met een rechtsvorm), maar er blijkt in de netwerken ook veel samengewerkt te worden met zelfstandige culturele professionals (zzp'ers). Deze samenwerkingsverbanden kwamen regelmatig aan bod in de gesprekken met de penvoerders en worden als in dit rapport ook als culturele instellingen gedefinieerd.

Kansengelijkheid is voor de penvoerders een belangrijk thema, maar in de verschillende regio's wordt er getwijfeld over hoe het begrip kansengelijkheid opgevat moet worden en hoe er vervolgens aan gewerkt moet worden. We zien grofweg twee keuzes die op dit punt worden gemaakt: focussen op kwetsbare groepen of juist zorgen voor een gelijk aanbod aan alle leerlingen.

Er lopen naast CmK3 momenteel ook andere regelingen ten behoeve van cultuureducatie op scholen. De belangrijkste twee zijn School en Omgeving, Méér Muziek in de Klas. In sommige gemeenten concurreren deze programma's in zekere zin met elkaar, maar in andere gemeenten worden ze juist gecombineerd. Het doel van School en Omgeving is om een rijke schooldag te realiseren voor kinderen op basisscholen met een positieve achterstandscore. Stichting Méér Muziek in de Klas is erop gericht om structureel muziekonderwijs voor alle basisschoolleerlingen te realiseren.

Penvoerders hebben aangegeven dat de verschillende geldstromen het lastig maken om verduurzaming van cultuuronderwijs door middel van een visie en doorlopende leerlijn te realiseren. Die geldstromen komen onder andere uit 'Méér Muziek in de Klas', waarmee meer ad hoc activiteiten worden georganiseerd zonder inbedding met CmK en 'School en Omgeving' waarbij het budget van CmK in het niet valt. Gemeentelijk beleid kan helpen om de uitvoering van verschillende regelingen te stroomlijnen zodat ze elkaar versterken.

Er bestaan grote regionale verschillen tussen mogelijkheden waarmee penvoerders kunnen werken. In grootstedelijke gebieden is veel meer cultuuraanbod en is dat een stuk beter bereikbaar dan in middelgrote stedelijke en plattelandsgebieden. Daarnaast is de uitvoering, visie ontwikkeling en dergelijke makkelijker wanneer er maar vanuit één stad met één gemeente samengewerkt hoeft te worden. In de landelijke gebieden hebben penvoerders te maken met meerdere gemeenten en verschillende lokale culturen en behoeften. Bovendien hebben kleinere gemeenten minder budget voor het faciliteren van 'cultuurcoaches' waardoor er een gebrek is aan kennis en ervaring vanuit een cultureel netwerk.

Uit het onderzoek blijkt een grote betrokkenheid met en tevredenheid over de regeling CmK vanuit de penvoerders. Zij geven aan dat CmK handvatten biedt voor het maken en uitvoeren van plannen die de ontwikkeling en verankering van cultuuronderwijs stimuleert. Tegelijkertijd wordt er aangegeven dat deze ontwikkeling zonder de regeling weer zullen stagneren.

Alle penvoerders doen op een of andere manier aan evaluatie en monitoring van de uitvoering en ontwikkelingen van het CmK-programma in hun regio. Dit gaat in veel gevallen via korte lijntjes binnen het netwerk waardoor knelpunten snel gesignaleerd worden. Het EVI instrument wordt in sommige regio's op

scholen ingezet ter evaluatie van het cultuuronderwijs, maar de ervaringen hiermee waren niet altijd positief. Toch zijn staan meer penvoerders open voor het inzetten van dit instrument, na verdere doorontwikkeling. Verder werd afgelopen periode geëvalueerd door middel van vragenlijsten, kwalitatieve gesprekken en reflectie.

5.1 Beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk worden allereerst de acht onderzoeksvragen beantwoord op basis van de verzamelde onderzoeksgegevens in de verschillende onderzoeksfases.

De kern van dit evaluatieonderzoek bestaat uit twaalf interviews die zijn gehouden met penvoerders uit het hele land. De penvoerders hebben vanuit een centrale positie in een netwerk van culturele aanbieders en scholen en met een overkoepelende blik zicht hebben op de uitvoering van het programma CmK. Door deze positie als aanjager en facilitator van netwerken en samenwerkingen hebben zij een brede blik op de culturele activiteiten in hun werkgebied, daarentegen staan zij zelf doorgaans wat op afstand van de daadwerkelijke praktijk in de scholen en klassen.

*Onderzoeksvraag 1: Hoeveel culturele partners hebben een visie op cultuureducatie ontwikkeld?
Onderzoeksvraag 2: Is in het aantal culturele partners met een visie op cultuureducatie een kwantitatieve ontwikkeling waar te nemen?*

Uit de kwantitatieve uitvraag en gesprekken met de twaalf geselecteerde penvoerders blijkt dat er, weliswaar op uiteenlopende wijzen, veel aandacht is voor visie op cultuureducatie. Dan wel als regio, dan wel bij culturele instellingen, dan wel op scholen. Hoeveel culturele partners een visie hebben is onder andere afhankelijk van het type instellingen waarmee wordt samengewerkt. Grote instellingen hebben vaak al een eigen visie, zzp'ers vaak niet expliciet. Penvoerders merken in bijna alle gevallen op dat er een toename is van het aantal partners met een visie, en dat er ook een positieve kwalitatieve ontwikkeling te zien is: de visie op cultuureducatie wordt steeds meer aangescherpt en uitgedragen, en sluit steeds beter aan op de behoeften van het onderwijs.

Onderzoeksvraag 3: In welke mate is de culturele instelling gericht op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie?

De mate waarin culturele instellingen gericht zijn op samenwerking met scholen op het gebied van cultuureducatie verschilt per type instelling. Grotere culturele instellingen hebben niet altijd belang bij samenwerking omdat ze al voldoende bekendheid hebben en vaak al andere subsidies ontvangen. Daarbij vraagt CmK een grote inzet voor een relatief kleine opbrengst voor deze instellingen. Kleinere culturele instellingen of zzp'ers hebben over het algemeen meer belang bij een samenwerking met een school en zijn bovendien flexibeler in de vorm van samenwerking.

Onderzoeksvraag 4: Bestaat er meer samenhang in de activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs?

Samenhang tussen primair en voortgezet onderwijs komt binnen het programma CmK nog niet van de grond. In de meeste regio's is hier wel enige aandacht voor en zeker interesse in, maar heeft men te weinig ruimte en middelen om hier op duurzame wijze mee aan de slag te gaan. Genoemde knelpunten zijn geld en tijd, onbekendheid met de structuur (vo is heel anders ingericht dan po, andere behoeften), en het opbouwen van nieuwe contacten.

Onderzoeksvraag 5: Wat voor soort vak integratie en hoeveel programma's worden er ontwikkeld

In veel regio's is aandacht voor vakintegratie en thematisch onderwijs. Hier worden ook redelijk wat programma's voor ingericht. Cultuureducatie wordt bijvoorbeeld gekoppeld aan thema's waar ook andere vakken mee bezig zijn. Er vindt ook samenwerking tussen cultuurvakken en andere vakken plaats, maar dit is vaak nog redelijk incidenteel. Er lijkt in het algemeen een goede basis te liggen voor vakintegratie, maar er is zeker ruimte voor verdieping en structurele inbedding.

Onderzoeksvraag 6: Bestaat er betere samenhang tussen de binnen- en buitenschoolse cultuureducatie?

Er lijkt eveneens veel aandacht te zijn voor de verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Echter, dit valt technisch gezien niet altijd onder de pet van CmK maar bijvoorbeeld ook vaak onder het programma School & Omgeving. Hoe de verbinding kan worden gelegd is sterk regio-afhankelijk. Samenwerking met voorschoolse kindcentra wordt meermaals genoemd.

Onderzoeksvraag 7: Is er binnen de provincies binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? 7a) Zo ja, hoe is dit vormgegeven?
Onderzoeksvraag 8: Is er binnen de gemeenten binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? 7a) Zo ja, hoe is dit vormgegeven? P.M.

Uit de analyse van de beleidsdocumenten van provincies blijkt dat er als onderdeel van culturele ontwikkeling aandacht is voor cultuureducatie en de culturele infrastructuur. CmK wordt genoemd als impuls die de ontwikkeling van cultuureducatie ondersteunt en bijdraagt aan professionalisering van het onderwijs en betrokkenen in de kunst- en cultuursector.

5.2 Aanbevelingen

Op basis van de evaluatie onder penvoerders en deskresearch naar het beleid van gemeenten en provincies ten aanzien van cultuureducatie en de plananalyse komen we tot enkele aanbevelingen voor CMK4:

- Om kanselijkheid zo goed mogelijk te bevorderen is het belangrijk om duidelijk te hebben wat er in het kader van CmK onder verstaan wordt; waar wil het programma zich op richten? En op welke verschillende manieren kan dat of is dat gewenst? We bevelen aan om met de penvoerders het gesprek aan te gaan over waar zij denken dat de focus op zou moeten liggen en welke benaderingen zij als kansrijk zien met betrekking tot kanselijkheid vanuit de verschillende contexten waarin zij werken.
- Zorg voor eenvoudige en eenduidige verantwoordings- en -procedures, zowel door FCP als de provincies en gemeenten.
- Ondersteun en informeer de penvoerders over de diverse andere programma's die er zijn (zoals School & Omgeving, etc). Outilleer de penvoerders bij het invullen van hun regierol als het gaat om de diverse andere programma's, zoals School & Omgeving, en Meer Muziek in de Klas. Wat houden deze programma's in? Hoe kan daarmee samengewerkt worden? Wat zijn positieve ervaringen en obstakels etc? In het kader hiervan zou ook onderzocht kunnen worden of er richtlijnen kunnen worden opgesteld voor de toepassing van de verschillende regelingen van buiten het fonds.
- Er zou in het opstellen en monitoren van de CmK regeling meer aandacht moeten zijn voor de diversiteit in culturele partners waarmee wordt samengewerkt in het kader van CmK; dit betekent dus de focus niet beperken tot 'instellingen' maar dit breder zien.
- FCP zou, in samenwerking met LKCA, de penvoerders kunnen ondersteunen in hun rol door het opzetten van een leernetwerk van penvoerders. Bijvoorbeeld door hen af en toe bij elkaar brengen om ervaringen te delen met betrekking tot een specifiek deelonderwerp (zoals bijvoorbeeld grote instellingen versus kleine partners, het betrekken van vo, speciaal onderwijs en mbo, buitenschools aansluiten bij binnenschools), zodat ze elkaar kunnen inspireren en steunen.

- De context is zeer bepalend voor de werkwijze en focus van de CmK penvoerders en hun partners; verschillen tussen het werken met één of meerdere gemeenten binnen een samenwerkingsverband en verschillen v in mogelijkheden tussen stedelijke omgeving en platteland zouden meer aandacht mogen krijgen.

5.3 Vervolg

De resultaten van deze evaluatie, zullen in de zomer van 2023 worden geïntegreerd met de plananalyse de uitkomsten van de evaluatie van EVI, waarin het perspectief van de scholen en leeropbrengsten is onderzocht. Hier zullen de resultaten van drie evaluatieonderzoeken naar het programma CmK3 worden geïntegreerd en zal er per TOC-indicator antwoord worden gegeven op de hoofdvraag:

“Bewerkstelligt CmK wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”

Dit overkoepelende rapport zal begin september 2023 worden opgeleverd. Na integratie van de drie deelonderzoeken en beantwoording van de overkoepelende hoofdvraag zullen enkele aanbevelingen voor CMK4 worden gedaan. Deze aanbevelingen kunnen worden meegenomen in de ontwikkeling van het programma CMK4, waarvoor de voorbereidingen in de zomer van 2023 van start gaan. In de vragenlijsten hebben 30 van de benaderde 44 penvoerders aangegeven mee te willen denken aan het nieuwe programma CmK4.

Bijlage 1: Topiclijst interviews penvoerders

De interviews met CmK penvoerders dienen om verdiepend inzicht te krijgen in de samenwerking binnen de netwerken van culturele instellingen, partners en scholen; en in de visievorming van de culturele instellingen op het gebied van cultuureducatie.

Onderwerpen die tijdens de interviews in ieder geval aan bod kwamen zijn:

- samenwerking met culturele instellingen;
- visie van de culturele instellingen;
- samenwerking tussen culturele instellingen en scholen;
- samenhang tussen activiteiten in het po en vo;
- samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie

Bijlage 2: Opmerkingen en aanbevelingen penvoerders

In onderstaande tabel zijn de ruwe antwoorden opgenomen die zijn gegeven als toelichting op de vraag 'Hoe tevreden bent u over het algemeen over de regeling Cmk?' Deze vraag is aan 20 penvoerders gesteld die de vragenlijst invulden. Dit waren penvoerders die *niet* waren geselecteerd voor de verdiepende gesprekken.

Toelichting tevredenheid - korte vragenlijst
De regeling biedt ons, culturele partners en het onderwijs de mogelijkheid om verder te ontwikkelen.
De regeling biedt voldoende ruimte om binnen de onderwerpen/thema's eigen focus aan te brengen/eigen keuzes te maken. De looptijd van de regeling (4 jaar) is prima.
De regeling blijft een vliegwiel voor cultuureducatie in het onderwijs. Maakt kwaliteit en vernieuwing mogelijk. Een meerjarenprogramma als CMK maakt dat het proces belangrijk is en wordt. Zorgt voor enthousiasme en ontwikkeling en voldoende vrijheid om op maat te werken. Het houdt cultuureducatie op de agenda en maakt dat scholen leren om te borgen.
De regeling geeft ons handvatten en ruimte om plannen te maken en uit te voeren.
De regeling heeft duidelijke doelstellingen die op lokaal niveau goed uit te werken zijn passend bij de lokale context / behoeften. Het is goed dat er expliciet ruimte kwam om iets te doen aan kansengelijkheid. Met het programma kunnen we goed bijdragen aan een fijnmazig netwerk om kansongelijkheid tegen te gaan. Juist door kennisdeling, het vormen van een netwerk (ook met de scholen die cultuureducatie hebben verankerd) en het werken aan deskundigheidsbevordering op maat.
De regeling stelt scholen in staat om een ontwikkeling door te maken op het gebied van het cultuuronderwijs. Zonder deze regeling zal er stagnatie optreden en cultuuronderwijs niet vanzelfsprekend op iedere school tot ontwikkeling komen. Dit zou een enorme verschraving betekenen voor het onderwijs en met name ook de brede ontwikkeling van de kinderen dwarsbomen.
De regeling wordt in Groningen hoog gewaardeerd door zowel het culturele veld als door het onderwijs. In de afgelopen jaren is er een ontwikkeling in gang gezet waarbij cultuuronderwijs een gedeelde verantwoordelijkheid wordt tussen onderwijs en culturele veld, beiden vanuit eigen expertise. De beschikbare middelen in de CMK regeling maken dit mogelijk. Door de gerichtheid op kwaliteitsontwikkeling blijft er een alertheid op ontwikkeling en is het niet 'zomaar activiteitengeld.'
Doelen van de regeling zijn helder. De eisen aan verantwoording kunnen nog meer afgestemd worden op de situatie (provinciale penvoerder en lokale instellingen met deelplannen). Met name urenverantwoordingen.
Fantastisch dat er middelen zijn om aan deze doelen te werken. Fantastisch dat middelen doorgeschoven kunnen worden waardoor je in een periode van 4 jaar aan je doelen kunt werken en daarin je pieken kunt bepalen op basis van de dynamiek van het veld. Fantastisch dat CMK er is.
Financiële middelen, enorme impuls voor het denken over de implementatie van cultuureducatie
Het geeft de mogelijkheid om met scholen te werken aan kwalitatief cultuuronderwijs. Zeker na de corona periode merk je dat cultuuronderwijs weer een ondergeschoven kindje wordt. Taal en rekenen staat op een. Door Cmk kun je langdurige afspraken maken en werken aan verankering.

Het programma biedt ruimte voor innovatie, onderzoek en experiment. Het geeft voldoende ruimte om programma's op maat aan te bieden en om scholen aan professionals te koppelen.

Over het algemeen tevreden mbt alle mogelijkheden die het programma biedt. het is belangrijk dat wij dit voortgang krijgt omdat cultuureducatie stil komt te liggen als dit niet meer door ons op de agenda wordt gezet. Af en toe vind ik het zonde dat de receptieve cultuurbeleving niet meer binnen het programma valt

Positief vind ik de ruimte om samenwerking tussen culturele omgeving en het onderwijs te bevorderen, evenals het geld dat per gemeente beschikbaar is obv het aantal inwoners. Grootste knelpunt is dat scholen geen formele verantwoordelijkheid hebben binnen de regeling, en hierdoor ook kunnen besluiten niet deel te nemen. Dat is prima wanneer zij zelf al veel aan cultuureducatie doen, maar zonde wanneer zij dit niet doen. Bovendien brengt het feit dat het een projectsubsidie is een grote mate van onzekerheid met zich mee, waardoor het bouwen van duurzame structuren niet eenvoudig is.

Prachtige en urgente uitgangspunten die ontwikkeling mogelijk maken tbv versterking van cultuuronderwijs

Veel leerlingen hebben nu structureel cultuuronderwijs en hun creatief vermogen en belangstelling wordt gevoed en gestimuleerd!

We ondersteunen scholen in de vorming en uitvoering van cultuurbeleid. Door de regeling kunnen we plannen met een school maken die geheel bij de school past en bij de culturele omgeving.

Bijlage 3: Lijst van geïnterviewde penvoerders CmK

Naam	Provincie/stad
Stichting Concordia Kunst & Cultuur	Enschede
Stichting TivoliVredenburg	Utrecht
Stichting Compenta	Drenthe
Stichting Theater- en Productiehuis Almere	Almere
Stichting Co. de Cultuurontwikkelaar	Venlo
Stichting Kunst en Cultuur Zoetermeer	Zoetermeer
Stichting C2 - Cultuurkwadraat	Zeeland
Stichting Hart	Haarlem
Stichting Cultuur Oost	Gelderland
Stichting Rozet	Arnhem
Stichting Kunstloc Brabant	Brabant
Stichting Keunstwurk	Friesland

Bijlage 4a: Kwantitatieve vragenlijst penvoerders

De twaalf geselecteerde penvoerders hebben de uitgebreide vragenlijst ingevuld ter voorbereiding op het interview. Alle overige 32 penvoerders hebben een uitnodiging gekregen om de korte vragenlijst in te vullen.

Vragenlijst voor penvoerders ter voorbereiding op het interview

Ter voorbereiding op het interview dat we met u gepland hebben in het kader van de evaluatie van de regeling CmK 2021-2024 verzamelen we met deze vragenlijst alvast relevante kwantitatieve informatie over de culturele instellingen en samenwerking met scholen binnen uw programma/netwerk. Tijdens het interview zullen we er dieper op ingaan en heeft u ruimte om uw antwoorden nader toe te lichten. Invullen duurt circa 5 minuten.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

1. Culturele instellingen

- V1. Met hoeveel culturele instellingen wordt er samengewerkt binnen uw programma/netwerk? (bij benadering)
[numeriek veld 0-300]

2. Basisscholen

- V2. Met hoeveel basisscholen (*inclusief speciaal basisonderwijs, sbo*) wordt er samengewerkt binnen uw programma/netwerk?
[numeriek veld 0-200] basisscholen
- V3. [V1>0] Het aantal basisscholen (incl. sbo) waarmee wordt samengewerkt is vanaf 2021 ...
- 01 afgenomen
  - 02 gelijk gebleven
  - 03 toegenomen
- V4. [V1>0] Hoeveel van de basisscholen (incl. sbo) werken volgens u binnen het programma/netwerk samen met lokale culturele instellingen?
- 01 Geen van deze basisscholen
  - 02 Enkele van deze basisscholen
  - 03 Een groot deel van deze basisscholen
  - 04 (Bijna) alle basisscholen
  - 05 Weet ik niet

3. Middelbare scholen

- V5. Met hoeveel middelbare scholen (*inclusief speciaal voortgezet onderwijs, vso*) wordt er samengewerkt binnen uw programma/netwerk?
[numeriek veld 0-200?] middelbare scholen
- V6. [V5>0] Het aantal middelbare scholen (incl. vso) waarmee wordt samengewerkt is vanaf 2021 ...
- 01 afgenomen
  - 02 gelijk gebleven
  - 03 toegenomen
- V7. [V5>0] Hoeveel van de middelbare scholen (incl. vso) werken volgens u binnen het programma/netwerk samen met lokale culturele instellingen?
- 01 Geen van deze middelbare scholen
  - 02 Enkele van deze middelbare scholen
  - 03 Een groot deel van deze middelbare scholen
  - 04 (Bijna) alle middelbare scholen
  - 05 Weet ik niet

4. Mbo

- V8. Met hoeveel mbo-instellingen wordt er samengewerkt binnen uw programma/netwerk?
[numeriek veld 0-200] mbo-instellingen
- V9. [V8>0] Het aantal mbo instellingen waarmee wordt samengewerkt is vanaf 2021 ...
- 01 afgenomen
  - 02 gelijk gebleven
  - 03 toegenomen
- V10. [V8>0] Hoeveel van de mbo-instellingen werken volgens u binnen het programma/netwerk samen met lokale culturele instellingen?
- 01 Geen van deze mbo-instellingen
  - 02 Enkele van deze mbo-instellingen
  - 03 Een groot deel van deze mbo-instellingen
  - 04 (Bijna) alle mbo-instellingen
  - 05 Weet ik niet

5. Samenwerking

- V11. Is er bij de culturele instellingen in uw netwerk/programma een visie over samenwerking met scholen op het gebied van cultuureducatie? [gridvraag]
- 01 Nee, bij geen van de culturele instellingen
  - 02 Ja, bij enkele culturele instellingen
  - 03 Ja, bij een groot deel van de culturele instellingen
  - 04 Ja, bij (bijna) alle culturele instellingen
  - 05 Weet ik niet

- V12. Is deze visie schriftelijk vastgelegd bij de culturele instellingen waar u mee samenwerkt? [gridvraag]
- 01 Nee, bij geen van de culturele instellingen
  - 02 Ja, bij enkele culturele instellingen
  - 03 Ja, bij een groot deel van de culturele instellingen
  - 04 Ja, bij (bijna) alle culturele instellingen
  - 05 Weet ik niet
- V13. Bent u als penvoerder betrokken bij de visievorming van de culturele instellingen? [gridvraag]
- 01 Nee, bij geen van de culturele instellingen
  - 02 Ja, bij enkele culturele instellingen
  - 03 Ja, bij een groot deel van de culturele instellingen
  - 04 Ja, bij (bijna) alle culturele instellingen
  - 05 Weet ik niet
- V14. Vindt er een evaluatie of monitoring van de visie door de culturele instellingen plaats? [gridvraag]
- 01 Nee, bij geen van de culturele instellingen
  - 02 Ja, bij enkele culturele instellingen
  - 03 Ja, bij een groot deel van de culturele instellingen
  - 04 Ja, bij (bijna) alle culturele instellingen
  - 05 Weet ik niet
- V15. Is het aantal culturele instellingen met een visie veranderd sinds u bent gestart met de regeling CmK?
- 01 Afgenomen
  - 02 Gelijk gebleven
  - 03 Toegenomen
  - 04 Weet ik niet

6. Vak integratie

- V16. [V2>0] Bij welke vakken op de basisscholen vindt integratie met cultuureducatie plaats? [niet verplicht]
- 01 [open tekstveld]
- V17. [V5>0] Bij welke vakken op de middelbare scholen vindt integratie met cultuureducatie plaats? [niet verplicht]
- 01 [open tekstveld]
- V18. [V8>0] Bij welke vakken op mbo-scholen vindt integratie met cultuureducatie plaats? [niet verplicht]
- 01 [open tekstveld]
- V19. Wat is uw indruk, op hoeveel procent van de scholen wordt er gewerkt aan het integreren van cultuureducatie in bestaande vakken in het kader van CmK?
- 01 Op [numeriek veld] procent van de scholen [slider, in stappen van 10%]

- V20. In hoeverre is er volgens uw indruk aandacht voor een betere samenhang tussen po en vo? [gridvraag]
- 01 Helemaal geen
  - 02 Weinig
  - 03 Niet veel/ niet weinig
  - 04 Veel
  - 05 Zeer veel
  - 06 Weet ik niet
- V21. In hoeverre is er volgens uw indruk aandacht voor meer samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie? [gridvraag]
- 01 Helemaal geen
  - 02 Weinig
  - 03 Niet veel/ niet weinig
  - 04 Veel
  - 05 Zeer veel
  - 06 Weet ik niet
- V22. Hoeveel nieuwe programma's worden er naar uw indruk ontwikkeld voor het integreren van cultuureducatie in bestaande vakken? [gridvraag]
- 01 Helemaal geen
  - 02 Weinig
  - 03 Niet veel/ niet weinig
  - 04 Veel
  - 05 Zeer veel
  - 06 Weet ik niet
- V23. Hoe tevreden bent u over het algemeen over het programma CmK? [5-puntsschaal]
- 01 Zeer ontevreden
  - 02 Tamelijk ontevreden
  - 03 Niet tevreden, niet ontevreden
  - 04 Tamelijk tevreden
  - 05 Zeer tevreden

7. Slotvragen

V24. Draagt de regeling CmK naar uw indruk bij aan goede cultuureducatie voor alle kinderen?
(kansengelijkheid)

- 1 Nee
- 2 Ja, een beetje
- 3 Ja, sterk
- 4 Weet ik niet

V25. Zou u een (actieve) rol willen spelen in de voorbereiding op de nieuwe regeling Cultuureducatie met Kwaliteit?

- 01 Ja, FCP kan mij benaderen via het volgende e-mailadres: [e-mail].
- 02 Nee, liever niet.

Hartelijk dank voor uw antwoorden!

Bijlage 4b: Kwantitatieve vragenlijst penvoerders

Korte vragenlijst voor penvoerders

Onderstaande vragenlijst is voorgelegd aan alle 32 penvoerders die niet deelnamen aan het interview.

Toelichting bij de vragenlijst

Welkom bij de korte vragenlijst over de evaluatie van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024. Met deze paar vragen schetsen we een globaal beeld van de mening en waardering van de penvoerders over het programma CmK.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

- V26. Hoe tevreden bent u over het algemeen over het regeling CmK? [5-puntsschaal]
- 01 Zeer ontevreden
  - 02 Tamelijk ontevreden
  - 03 Niet tevreden, niet ontevreden
  - 04 Tamelijk tevreden
  - 05 Zeer tevreden
- V27. Kunt u uw antwoord toelichten?
[tekstveld]
- V28. [V26<=3] U gaf aan niet tevreden te zijn met de regeling CmK. Stelt u het op prijs als het Fonds voor Cultuurparticipatie hierover contact met u opneemt?
- 1 Ja, FCP kan mij benaderen via: [e-mail].
  - 2 Nee, dat is niet nodig.
- V29. Heeft u verbeterpunten voor het volgende regeling CmK? Graag een toelichting
[tekstveld]
- V30. Zou u een (actieve) rol willen spelen bij de voorbereiding op de nieuwe regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK 25-28)?
- 1 Ja, FCP kan mij benaderen via het volgende e-mailadres: [e-mail].
  - 2 Nee, liever niet.

